

Driemaandelijks tijdschrift
zeventiende jaargang nummer 4
December 1994

Orgelkunst

ORGELKUNST

XVIIde jaargang, nummer 4 — december 1994

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de orgelkunst.
ISSN 0776-9350

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Dr. Bernard Huys, Prof. Dr. Ewald
Kooiman (NI), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (D.).

Medewerkers

J. Boyer (F), J. Braekmans, J. Brock (U.S.A.), W. Callaert, P. Cré,
H. De Backer, Dr. J. De Bie, B. de Leersnyder (F), G. De Swerts,
J. D'Hont, J. Eeckeloo, F. Geysen, E. Goedleven, E. Hallein, K. Hoek
(NI), G. Hoornaert, F. Jaspers (NI), Y. Knockaert, A. Kurris (NI), M.
Lemmens, D. Liévois, J. Meersmans, Dr. G. Moens-Haenen, J. Moors,
Dr. G. Peeters, R. Plovie, A. Rössler (D), E. Saveniers, R. Schroyens,
Y. Senden, Dr. G. Spiessens, K. Stout (U.S.A.), F. Van Bree, J. Van
Landeghem, M. Verstegen, G. Willems, T. Waegeman.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Abonnement

België : 400 BF.

Nederland : 28,— FL.

Andere landen : 500 BF.

Steunabonnement : 1.000 BF.

— postrekeningnummer : 000-1587551-49
van V.V.B.O., v.z.w., 1850 Grimbergen (met vermelding : abonnement
Orgelkunst).

— In Nederland : Rekeningnummer 85.80.98.474 van Kamiel D'Hooghe
met vermelding ; «Abonnement Orgelkunst».

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen
toestemming van de redaktieraad.

Inhoud

		blz.
Fermata van de 17de jaargang	<i>K. D'Hooghe</i>	147
Haringe en zijn orgel	<i>A. Fauconnier & P. Roose</i>	154
Het Van Peteghem-orgel te Haringe	<i>Gh. Potvlieghe</i>	177
Matthias Weckmann : The Interpretation of his Organ Music	<i>L. Bastiaens</i>	181
Françoise Dornier wint 7de Franck-Concours	<i>K. D'Hooghe</i>	185
Bouwsteen	<i>J. Braekmans</i>	187
Mededelingen		189
Orgeltijdschriften		192

Fermata van de 17de jaargang

K. D'HOOGHE

In 1745, 250 jaar geleden, publiceerde Georg Andreas Sorge te Lobenstein, waar hij werkzaam was, het eerste deel van zijn tractaat «Vorgemach der musikalischen Composition». Tabula XXVI stelt de kwintencirkel voor, die becommentarieerd wordt op pag. 57. De bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium Brussel, bezit een exemplaar in het fonds Wagener. In het centrum van de kwintencirkel staat het filosofische citaat «Das Ende im Anfange». Zo vergaat het ook «Orgelkunst». En zo is ons aller leven een cyclisch gebeuren.

U hebt het laatste nummer van de zeventiende jaargang van «Orgelkunst» in handen. De redactieraad dankt U bij voorbaat voor de prompte hernieuwing van uw abonnement voor 1995. Het spaart ons bijkomende kosten.

MODULATIE I

In de muziektaal is een modulatie een wijziging van de ene naar de andere tonaliteit. Hierdoor wijzigt de kleur en het tonaal centrum. De verschillende tonen krijgen nieuwe functies. Een dergelijke modulatie kan bijna onopgemerkt gebeuren, zij kan ook fel gekleurd en verrassend zijn. Ook de maatschappelijke ordening voorziet modulaties. Daarom heb ik een fermata achter de conservatoriumopdracht geplaatst.

MODULATIE II

Door de vermelde modulatie word ik niet meer geprogrameerd, maar mag ik als een «vrij» man beschikken over de vrijgekomen tijd. Aldus is het mij gegeven meer tijd te besteden aan «Orgelkunst», aan het orgel, mijn eerste grote liefde, aan de musicerevreugde, de studie, het ruimere orgelgebeuren en aan vele andere aangename dingen.

«Orgelkunst» dient de Vlaamse smeltkroes van orgelcultuur te zijn die vanuit de eigen doelstellingen een veelheid van artistieke en kunstambachtelijke technieken aan bod laat komen. De wisselwerking tussen het wetenschappelijk onderzoek, de nieuwe muziek, het historisch orgel, de vele subtiele stijldifferentiaties en de concerten, dient gestimuleerd. Vele creatieve geesten dienen in het «Orgelkunst»-laboratorium een plaats te vinden om in onderlinge gisting kiemen te laten ontwikkelen. Een recent schrijven van een kritisch abonnee heeft als stimulans van

buitenaf een gunstige invloed uitgeoefend om volgende modulatie uit te schrijven.

MODULATIE III EN DOORWERKING

«Hoe kunt U verdedigen dat uw september-nummer pas verschijnt in november?...». De redactie betreurt deze laattijdige publikatie. Dit komt over als een gebrek aan eerbied voor de abonnees. Toch durven wij begrip vragen voor de problemen van de redactieraad, overmand door allerlei opdrachten, die gewoon te laat is klaargekomen met de opmaak van de teksten voor de drukker, die intussen ook overstelpt was door verkiezingsdrukwerk, dat prioritair diende te worden verwerkt. Jammer genoeg is ook dit decembernummer te laat verschenen. Toch wil de redactie voor de toekomst inspanningen toezeggen om tijdig te verschijnen. Wij willen onze jaar-modulatie zorgzaam voorbereiden en vakkundig uitvoeren.

«Wat mag de doelgroep zijn voor uw artikel over het orgel van Haringe? Van zo'n technisch exposé begrijpen toch enkel ingewijden wat. Ik vind dit artikel onleesbaar om over andere orgelliefhebbers nog maar te zwijgen. Wekt men zo de interesse voor een instrument?...».

De redactie van «Orgelkunst» heeft geoordeeld dat een der meest merkwaardige en best geconserveerde Van Peteghem-orgels een speciale behandeling verdient. Het is de eerste maal in Vlaanderen dat een vakkundige benadering zo grondig wordt beschreven. In bijgaand nummer is het tweede deel van het artikel over Haringe afgedrukt. Hopelijk wordt het ervaren als grondig en degelijk. Wij betreuren zelfs dat het dubbel-artikel niet nog beter kon verzorgd worden.

Uiteraard weten wij dat deze twee stevige artikels voor heel wat lezers moeilijk verteerbare lectuur zijn. Wij hebben de publikatie ervan toch aangedurfd uit respect voor het orgel en zijn makers en voor de zorg die aan de ruime onderhoudsbeurt werd besteed. Ook uit eerbied voor onze lezers werd hier geen vulgarisatie beoogd. Wij durven hopen dat deze benadering wordt goedgekeurd. Misschien grijpen heel wat orgelstudenten, professionelen en amateurs naar deze substantiële teksten om de eigen vakkennis uit te diepen.

«... Veel organisten... ondervinden de noodzaak van «graviteit» in de orgelklank, met name 16-voets-toon in het pedaal. (dat een subbas 16' niet past bij een 4-voetsorgel, vind ik ook. Het

gaat hem mij hier om de zucht naar gewicht in het pedaal in het algemeen)».

Schrijver dezes raakt een reëel probleem aan. De liturgische functie van de Zuid-Nederlandse orgels is na Vaticanum II grondig gewijzigd. De kerkmuziekpraktijk heeft, o.m. omwille van de Latijnse taal, de gregoriaanse gezangen grotendeels verlaten. Zoekend naar meer direct aansprekende liturgische vieringen en grotere betrokkenheid van de gemeenschap, is men overgestapt naar een veelvuldig gebruik van de volkstaal en heeft men enigzins aansluiting gezocht bij de protestantse kerkmuziek praktijk. Daar werken de 16-voets-registers als fundament van de klank, ondersteunend en stimulerend. «Want daar wordt de samenzang... geleid door het orgel met plenum en zware bassen in het pedaal om het ritme aan te geven. In die zin werd toch... het Van Peteghem-orgel uit Vlaardingen grondig uitgebreid, evenals recent nog het orgel uit de Hooglandse Kerk in Leiden? Is het niet zo dat met de introductie van het koraal na Vaticanum II, de Rooms-katholieke liturgie een ruk richting Luther deed? Zijn onze kerkorgels daardoor niet behoorlijk van functie veranderd? Zijn de historische orgels niet anachronistisch geworden? Geloof me vrij : wij gaan die bassen nodig hebben». De voormelde brieveschrijver stelt de hedendaagse kerkmuziekpraktijk, gebaseerd op het kerklied in de volkstaal, voorop. Hij zoekt aansluiting bij de protestantse orgelpraktijk, waar de organist niet enkel begeleidt, maar ook vanuit het orgelspel de samenzang leidt. Hij heeft daarbij nood aan een vol plenum en een 16-voets-pedaal.

Deze verdubbeling, versterking en onderlijning van de baspartij sluit tevens aan bij de Duitse en Italiaanse orkestpraktijk waar de contrabas in een lager oktaaf de cello verdubbelt. Het is algemeen bekend dat de ranke, slanke, sierlijke en kleurrijke Vlaamse historische orgels omzeggens nooit een 16'-voets-pedaal gekend hebben, tenzij soms als ravalement bij grotere orgels. In het Franse opera-orkest werd voorheen de baspartij gespeeld door de celli of de gamba's. De contrabas was in die tijd een welgekomen, niet noodzakelijke luxe. Aldus is de baslijn van het Frans klassiek orkest op 8-voet gebaseerd en niet op 16-voet. Hetzelfde stijlconcept is doorgetrokken naar het Franse orgel. De trio's en kwartetten zijn als tegenhangers van de kamermuziek gebaseerd op 8-voet. De «Grand-Jeu» wordt in vergelijking met

het orkest eveneens op 8-voets-basis geregistreerd. Het ravalement dient enkel om cadenzen te benadrukken.

Daquin voorziet reeds een «Pédale de Flûte avec 16'» in zijn Noël XI, dit overeenkomstig gelijkaardige registratievoorstellen bij Dom Bedos. Deze laatste schrijft : «Si la Pédale de Flûte est composée d'un ou deux 16 pieds, avec les 8 et les 4 pieds, on doit se servir de tous ces jeux, même du 32 pieds s'il y en a, dans toutes les manières où il est spécifié qu'on doit employer la Pédale de Flûte».

Met het gebruik van de contrabassen in het orkest past het gehoor zich aan en begint men ook op de orgels de noodzaak aan 16-voets-registers te ervaren. Twee 16', een 32' en tertsregisters in het pedaal, zorgen voor rollende, ronkende orgelbassen.

De ontwikkeling van het Zuid-Nederlandse orgel is ten dele gelijklopend met de Franse orgelbouw. Ook bij ons vinden de 16-voets-registers in het pedaal slechts geleidelijk ingang vanaf ongeveer 1850, mede als gevolg van het vernietigend rapport van Fétis, betreffende de traditionele orgelbouw in België. De uitwerking van de nieuwe ideeën leidde tot het groot romantisch symfonisch orgel, gemaakt in grote bedrijven die functioneerden als fabrieken. De eerste orgelhervormers kenden en waardeerden nog steeds de historische orgels. De tweede generatie zorgde, in haar drang naar fabrieksmatige expansie, voor nefaste neven-effecten, waarbij ganse historische orgels leeggeplunderd werden en vervangen door fabrieksinstrumenten. Deze werden geplaatst achter een getolereerde, verzaagde historische façade. Nog later hebben de elektrische orgels zelfs deze laatste binding met het verleden vernietigd en zorgden met hun vrije opstelling voor verdere aftakeling en vernieling van het historisch erfgoed.

Kunnen wij nog verder gaan met de verminking van oude historische orgels of dienen wij hen te benaderen vanuit hun eigen stijl? Moeten wij de historische Vlaamse orgels voorzien van 16-voets-registers, omwille van de gemeentezang? Kan men met gelijksoortige argumenten, de vroegere transformaties, met de uitbouw van een reciet, terug goedpraten omwille van de vertolking van de Franse romantische muziek? De vraag stellen is voor velen hetzelfde als een open deur intrappen.

En toch blijven er problemen. Vooral omwille van de zeer specifieke stijlkenmerken van de historische orgels in Vlaanderen. Vanuit stijlinzicht en vanuit respect voor de grote stijldif-

ferentiatie van onze oude orgels kan men zich niet laten leiden door Duitse, Hollandse of andere modellen.

Ideologieën leiden, op basis van pamfletten en slogans, tot foutieve benaderingen en frustraties. Dit is meestal het gevolg van simplistische argumentaties waarmee men slecht functionerende instrumenten nog met zalvende drogredenen zal goedpraten als degelijke begeleidingsorgels, of liturgische instrumenten, weliswaar ongeschikt om er concerten op te geven. Aldus wordt het muzikaal gedeelte van de eredienst herleid tot een tweederangsgebeuren. Minderwaardig functionerende instrumenten kunnen ook als begeleidingsorgels nooit voldoening schenken. Enkel goede orgels hebben waarde. Zij leiden tot inspirerend misiceren, ook bij het begeleiden.

De noodzaak van een 16-voets-register voor de begeleiding dient niet tot dogma te worden verheven. Muzikaal noch liturgisch is dit een dwingende noodzaak. Er bestaan zeer veel musiceervormen en -stijlen zonder contrabassen of 16'. Men kan goed begeleiden en musiceren zonder de 16' bas. Het respect voor het historisch erfgoed is wel een dwingende noodzaak en mag niet verworden tot een ideeënstrijd. Hier past eruditie en vooral stijlinzicht met historisch perspectief.

«Dat een subbas 16' niet past bij een 4-voets-orgel vind ik ook». Een spanningsveld kan ontstaan bij de benadering van een beschermd historisch orgel. Wordt het benaderd als historisch muziekinstrument of is het eerder een gebruiksvoorwerp, een soort apparaat of machine, onderhevig aan de steeds wisselende smaken van de elkaar opvolgende generaties? Dit probleem was veel minder acuut in de tijd dat men niet aan monumentenzorg deed. Nu men zich bewust is geworden van de waarde van een historisch orgel kan men het niet zomaar wijzigen naar de steeds wisselende smaken en noden van elke nieuwe generatie. Elke wijziging aan een coherent orgeltype is een soort negatie, die neerkomt op een verminking van dit historisch instrument. Uit de fouten van het verleden en rekening houdend met de nieuwe wetgeving, dienen wij te leren dat een historisch instrument met respect voor zijn eigenheid dient beschermd te worden.

In die zin is het de plicht van de subsidiërende overheid om een echt beleid te voeren. De overheid zou schromelijk in haar taak tekort schieten indien zij zich zou verlagen tot de rol van een al dan niet milde schenker, een goede Sinterklaas, of een milde

kerstman. Indien de lokale overheden en kerkbesturen met het overheidsbeleid al te veel moeite hebben kunnen zij «zoals in de kathedraal van Antwerpen, een nieuw orgel bouwen dat wel voldoet».

«Vindt U het normaal dat A. Fauconnier op pag. 101 schrijft dat Monumentenzorg zelf de intonatie en de stemming van het orgel uitvoert? Wie moet de werken dan controleren? Wat moeten de orgelbouwers hiervan denken, wier werk wordt afgenomen? Wie speelt er orgel in Zele, een instrument dat met subsidies is gebouwd?... De officiële orgelwereld is veel te gesloten en dat wekt argwaan... Het enige wat ertegen te doen is, is open kaart spelen en de discussie aangaan, die ik hierboven al voor geopend verklaarde».

Laten wij om te beginnen duidelijk stellen dat «Orgelkunst» niet mag worden verward met de Dienst Monumentenzorg. Aldus is de vraag met betrekking tot de taak en de opdracht van Ant. Fauconnier verkeerd geadresseerd. Wil men een juist antwoord bekomen, dan dienen de juiste vragen aan de juiste personen gesteld. Betreffende de opdracht van de inspecteur kan het diensthoofd van Monumentenzorg het best informeren. Vermits de vraag ook aan «Orgelkunst» wordt gesteld willen wij de verantwoordelijkheid van een antwoord niet ontwijken. Iedereen kan vaststellen dat de openheid van A. Fauconnier met betrekking tot zijn rol met grote duidelijkheid wordt gespeeld, vermits hij zelf meedeelt welke verantwoordelijkheid door hem wordt opgenomen.

Hier mag de vraag worden gesteld of niet alle Belgen verheugd zijn met ambtenaren die moed aan kennis, werkkraft, gedrevenheid aan verantwoordelijkheidszin paren. Daarmee komt men vooruit. Daarmee kan men iets bereiken. Het is het tegen-gestelde van een veel gewraakte paraplu-politiek waar de ambtelijke verantwoordelijkheid wordt geschuwd en afgewenteld. Daarom is het verheugend dat de Dienst Monumentenzorg over deskundig personeel beschikt met inzet en praktische ervaring. Dat de wetgeving en de theoretische kennis door de verantwoordelijke ambtenaar(s) getoetst worden aan de dagdagelijkse praktijk kan slechts een voordeel zijn. Zij die zelf kennen en kunnen, weten waarover zij spreken bij de uitoefening van hun taak. Zij doen dit alles trouwens binnen hun officiële opdracht. Deze bestaat erin het decreet in al zijn facetten te doen uitvoeren.

De betekenis hiervan reikt veel verder en is veel omvangrijker dan het controleren van de werken. De opdracht is veel positiever en rijker aan inhoud. Laat het zo blijven.

Indien de gedrevenheid van alle officiële instanties met dezelfde kracht en kennis zou gedragen worden, zou de Vlaamse gemeenschap de centen van de belastingbetaler goed beheren.

Dat werk zou afgenomen worden van de orgelbouwers lijkt een sterk overtrokken bewering. Vanuit een deskundige en dynamische aanpak van de overheid zal een opwaarts bewegende spiraal ruimte scheppen, die leidt naar grotere vrijheid en meer openheid. Dit wordt o.m. bewezen door de publikatie van «Orgels van Vlaanderen», uitgegeven door het Bestuur Monumenten en Landschappen. Hierin lezen wij dat tijdens de laatste twee decennia meer dan 40 historische orgels werden gerestaureerd. Intussen zijn nog verschillende restauratieopdrachten in uitvoering gesteld.

De gerichtheid van de vraag : «Wie speelt er orgel in Zele, een instrument dat met subsidies is verbouwd? Juist». lijkt erg persoonlijk en is daarom moeilijk te beantwoorden.

Vanuit een algemeen standpunt is het normaal en verheugend dat organisten hun instrument kennen en waar nodig, het kerkbestuur stimuleren om het orgel in optimale toestand te laten zetten. Het is eveneens normaal dat een goed kerkbestuur alles doet om het orgel te verzorgen en voor de organist een kader te creëren waarin hij goed kan functioneren. Dat het orgel in een als monument geklasseerde kerk staat en dat het instrument ook nog monumentale waarde heeft en aldus in aanmerking komt voor overheidssubsidies roept op tot nog grotere verantwoordelijkheidszin en geeft uitzicht op financiële steun van de Vlaamse Gemeenschap. Dit alles is gebeurd in Zele. Niets minder en niets meer.

Algemeen gesteld zouden wij gelukkig moeten zijn dat het merkwaardig Van Peteghem-orgel van Zele in deskundige handen is, goed gestuurd en goed onderhouden. Het is te hopen dat veel organisten deze vreugde delen en zouden wensen dat al de waardevolle instrumenten ook vakkundig onderhouden en bespeeld worden.

Waarom en waarvoor wordt er zoveel geld gegeven aan de orgelrestauratie? De organisten zullen wel de allereersten moeten zijn om in koor en in harmonie te antwoorden dat het

is om deze instrumenten te valoriseren in de liturgie en tijdens concerten. De gemeenschap betaalt ervoor en heeft er recht op. De orgelkeners en -liefhebbers zouden pas opstandig moeten worden als pas gerestaureerde orgels stil en stom gelaten worden, niet of nauwelijks onderhouden, stilaan verkommerend... tot er ooit een volgende restauratiebeurt gepland wordt, weerom met overheidssubsidies.

Dat de «officiële» orgelwereld in de ogen van sommigen als gesloten overkomt, is te betreuren. De daaruit blijkbaar voortvloeiende argwaan werkt neerhalend, is vruchteloos en kan best bestreden worden door meer openheid. Daar kan iedereen aan meewerken. Hierbij weze volledigheidshalve duidelijk gesteld dat de geïntresseerden minstens wekelijks toegang kunnen hebben tot de bevoegde diensten en personen. Waarom wordt hier van geen veelvuldig gebruik gemaakt? Een gesprek kan veel verhelderen, mits luisterbereidheid in twee richtingen. Daarom besluit ik met de slotzin van onze collega-organist en correspondent: «*Het enige wat ertegen te doen is, is open kaart spelen en de discussie aangaan, die ik hierboven al voor geopend verklaarde*».

Met oprechte wensen voor volle open orgelklanken in 1995.

Haringe en zijn orgel

A. Fauconnier &
P. Roose

DEEL II :

MOTIVERING EN OMSCHRIJVING VAN DE ONDERNOMEN ONDERHOUDSWERKEN

Wat voorafging en de principiële benadering

Als vertrekpunt mag aangestipt worden dat de onderhoudswerken enkel op uitdrukkelijk verzoek van het Kerkbestuur te Haringe zijn ondernomen, en dat bijgevolg alle initiatieven daartoe zijn uitgegaan van de Kerkfabriek, o.m. de vraag aan het Bestuur Monumenten en Landschappen om een omschrijving en bestek uit te werken tot deze onderhoudswerken, en de vragen tot het bekomen van een toelage, gericht aan de

Koning Boudewijn-stichting en het Gemeentebestuur van Poperinge, dat uiteindelijk als opdrachtgevend Bestuur is opgetreden. De Kerkfabriek Sint Martinus te Haringe was er zich goed van bewust dat het orgel niet in onberispelijke toestand verkeerde, en dat onderhoudswerken van meer dan gewone omvang noodzakelijk waren om de windvoorziening, traktuur, windladen en pijpwerk in goede staat te brengen, en de ordelijke bespeelbaarheid van het instrument voor de toekomst veilig te stellen.

In orgelmiddens is algemeen bekend dat het orgel van de Sint-Martinus-kerk te Haringe geldt als het belangrijkste en best-bewaarde Van Peteghem-orgel van die omvang, die de 18de eeuw ons heeft nagelaten. Het is daarom het spreekwoordelijk symbool van de orgelbouwkunst van de vermaarde Gentse orgelbouwersfamilie, en bijgevolg de belangrijkste materiële getuige van de hoogstaande orgelbouwkunst zoals zij in de 18de eeuw in Vlaanderen werd beoefend.

Gelet op het belang, de uitzonderlijke waarde die het heeft - niet alleen op technisch-ambachtelijk gebied, maar ook op gebied van klankschoonheid en tevens gelet op de reputatie die het heeft verworven in binnen- en buitenland (cfr. de talrijke bezoeken), scheen het een bijzonder delikate onderneming dit instrument aan een eerste revisie te onderwerpen.

Het recente verleden was wel minder schroomvol omgesprongen met het zo geprezen Van Peteghem-materiaal; de klankschoonheid die het instrument desondanks nog te bieden had, heeft vele ongerechtigde handelingen, en bizar stem- en onderhoudswerk, met de mantel der onschuld en onbekendheid bedekt. Het detailonderzoek van het pijpwerk bracht dit jarenlange nare onderhoudswerk tenvolle aan het licht, zodat met geen enkel recht gezegd kan worden dat, na al de voorgaande behandelingen, de zorgvuldig en gewetensvol ondernomen onderhoudswerken van 1992-94 een bedreiging voor de historische integriteit van het instrument gevormd zouden hebben.

De benaming «restauratie» in de betekenis van «doortastende en ingrijpende herstelhandeling» diende in het onderhoudsopzet nadrukkelijk vermeden te worden. Bij een dergelijk gaaf bewaard orgel is het immers niet nodig en evenmin verantwoord ingrijpende restauratiewerkzaamheden, die het historisch gegeven als «vernieuwd» zouden laten voorkomen, door te voeren. Elke vérgaande restauratie, die het moderne oog wil strelen en

een risicoloze oplossing wil aanbieden naar de smaak van deze tijd, zou gepaard gaan met het onverantwoord uitwissen van belangrijke oude sporen met wetenschappelijke draagwijdte, en diende dus ten allen prijze vermeden te worden. Principieel werd gekozen voor een *zachte* herstelaanpak : een herstelwijze die met groot respect voor de historisch gegroeide eigenheid van het Van Peteghem-gegeven, alleen in die mate tot herstellen-de ingreep overgaat als nodig voor een behoorlijke of muzikaal aanvaardbare functie. Oude dingen worden hierbij «oud» gelaten en de herstelling beperkt tot wat strikt noodzakelijk is. Dit uitgangspunt sluit principieel in dat de beperking en begrenzing der mogelijkheden eigen aan die bepaalde constructies moet worden aanvaard als inherent aan de documentaire en wetenschappelijke waarde van het historisch gegeven, en dat er geen verantwoording te vinden is voor het pretentieuze willen «verbeteren» van een groot orgelbouwer als Van Peteghem. Van de kant van de uitvoerders vergt dit een inleving in de geest en werkwijze van de oorspronkelijke makers.

De concrete werkwijze

Bewust heeft dit uitgangspunt bij het Haringse orgel geleid tot het achterwege laten van klassieke restauratiewerkwijzen als :

- het opnieuw polijsten of «bruineren» (met bruineerstaal) van de tinnen frontpijpen;
- het aanschroeven van de pijpstukken, daar waar deze tot op heden uitsluitend gespijkerd zijn gebleven; de verwarmingsomstandigheden in de kerk zijn sedert de laatste restauratie dermate betrouwbaar en gunstig, dat de gespijkerde pijpstukken ongewijzigd moesten kunnen gehandhaafd blijven, zonder grote risico's voor overloop onder en boven de slepen;
- het vervoer van al het pijpwerk naar het atelier van de uitvoerende orgelbouwer; pijpwerk dat zo gaaf en in die authentieke staat bewaard bleef als te Haringe (op enkele lichte beschadigingen na), wordt aan veel grotere risico's voor beschadiging of té ingrijpende vernieuwingszucht blootgesteld door overbrenging naar een atelier, dan dat het terplaatse in de kerk wordt gehouden en aldaar vakkundig hersteld wordt (ontbuilen en klein soldeerwerk);
- demontage van het meubel, wellenborden, mechanieken

e.d.m., omdat demontage steeds onnodige beschadiging en bijgevolg vernieuwing met zich meebrengt.

Concreet was het algemeen uitgangspunt voor de in 1992 begonnen onderhoudswerken gebaseerd op volgende feitenanalyse :
1. Ofschoon het Haringse orgel tot vóór het starten van de onderhoudsbeurt nog steeds bijzonder fraai klonk, toch deed men bij detailbeluisteren de ervaring op dat de gaafheid van het klankbeeld in de loop der jaren was aangetast door :

+ onzorgvuldig stem- en onderhoudswerk; er werd geregeld ook in recente tijden hardhandig gestemd, waarbij ofwel de monden licht werden ingedrukt, ofwel de corpora van de open pijpen naar voren werden gebogen t.o.v. de pijpvoet. Hierdoor werd de oorspronkelijke intonatie gewijzigd of vervormd; er ontstond een te diepe kernligging, neiging tot octaveren, of dofheid in het klankbeeld van de prestanten. Met name vooral de mixturen van Groot Orgel en Rugwerk, met hun lichte en dunwandige constructie, en in iets mindere mate de prestant-registers van beide werken bleken onder de brutale stembehandeling geleden te hebben. Ruim één derde van het pijpwerk van de mixturen, vooral de furniture 2r. van het rugwerk, bleek niet meer op ordelijke wijze tot spraak te komen. Zelfs heel wat pijpen spraken eenvoudig niet meer, zodat in het klankbeeld gaten vaststelbaar waren. Nu na herstelling alle pijpen opnieuw tot goede spraak zijn gebracht, beseft men dat bij aandachtig luisteren tevoren niet veel meer dan een karikatuur van Van Peteghem's Plein jeu's was overgebleven. Ook in de rugwerkprestant (t.e.m. in de frontpijpen) bleken de sterkte- en aanspraakregelmatigheden legio.

De vroegere schroomloze intonatieaanpak heeft in enige eerder zeldzame gevallen geleid tot onverantwoorde opsnedeverhogingen die op een zachte wijze ongedaan moesten worden gemaakt, omdat zij het homogeen klankverloop te zeer stoorden, of een aanvaardbare aanspraak in de weg stonden.

+ lichte wijzigingen in het klankbeeld, voornamelijk het gevolg van de in 1952 uitgevoerde herstelling. De klankopvatting over orgels was toen grondig besmet door de nasleep van het fenomeen compromis-orgel, waarvoor de producten van Klais/Bonn sedert omstreeks 1935, model stonden. De gevolgen van deze opvattingen zien wij ook op een beperkte wijze in het Haringse orgel verschijnen :

— afzwakking van de discanten in de prestanten, ingegeven door onbegrip voor de 18de eeuwse felle en ongecompliceerde intonatieverhoudingen. Bijkomende diepe kernprikken, tot zelfs enkele echte kernsteken, moesten de oorspronkelijke onomfloerste, in principe kernsteekloze intonatie met waarneembare aanspraak, in die mate milder en omsluisen, dat een zekere lichte wolligheid over de prestant-registers hing. Uit alle aanwijsbare oude gegevens aan dit Van Peteghem-orgel en elders, bleek overduidelijk dat de oorspronkelijke intonatie minder uitgevlakte, geschaafde rondheid en omfloertheid bezat dan algemeen wordt aangenomen. De weke mildheid en de «fluté»-aanspraak waren eerder het gevolg van niet respectvolle ingrepen en stemwerk sedert de 2de helft van de vorige eeuw, en in de meest intense mate in de 20ste eeuw met hoogtepunt 1952, en niet te vergeten ook gevolg van vervuiling van het pijpwerk. Daarbovenop heeft de toestand van de windladen, waarbij windverlies onder de pijpstokken frequent voorkwam en op vele wijzen was gecamoufleerd, er het nodige toe bijgedragen om de afzwakking van een heel of half register als vanzelf te bewerkstelligen. Zo bleek bij de Cornet 3r. (RP) een felle klankterugval te zijn ingetreden die in de vorige behandelingen heeft geleid tot veelvuldige inkorting van het pijpwerk, terwijl dit bij de tinnen Prestant en Doublette (RP) geenszins het geval was.

De doorgevoerde afzwakking geschiedde ofwel door lichte voetopeningvermindering, door kernspleetvernauwing, sporadisch door opsnede- en verhoging of door aanbrenge van bijkomende kernprikken of soms kernsteken.

— Onaangepaste baarden werden bij de frontpijpen aangebracht en sporadisch ook in het binnenpijpwerk. Uit het onderzoek van de frontpijpen blijkt dat door Van Peteghem in origine geen baarden aan de frontpijpen werden aangebracht, wat overeenstemt met de bevindingen gedaan aan andere Van Peteghem-orgels o.m. te Zele en bij heel vele oude orgels van andere auteurs. Dit heeft voor gevolg dat een tragere aanspraak van de frontpijpen toen algemeen als acceptabel geacht werd. Deze tragere aanspraak wordt echter problematisch bij het optreden van corrosie op de labia van de tinnen pijpen, en wanneer in de loop van de geschiedenis

beschadiging van de kernen is opgetreden. Aanspraakproblemen hebben wellicht terecht in 1955 geleid tot het plaatsen van baarden bij de grootste pijpen. Onterecht is echter de omvang van de baarden en de manier waarop zij zijn aangebracht; de baarden waren zodanig in vorm en grootte buiten proportie dat ze zich als onaangepast modern aandienen, en bij de herstelling nu minstens naar een minder in het oog springende en op Van Peteghem aansluitende proportie moesten worden herleid. Gesteld mag ook worden dat het toen gepleegde soldeerwerk bij het aanzetten van de baarden, van weinig vakmanschap getuigt.

— Stemningswijziging in de richting van een meer evenredig zwevende temperatuur, terwijl aan de stemranden vast te stellen was dat in origine nog een temperatuur met enkele reine tertsen in voege was; de intonatie en het stemwerk heeft dit achteraf bevestigd toen door invoeging van een temperatuur met 3 reine tertsen een evenwichtig en gelijkmatig stemranden- en steminrichtingsbeeld ontstond over alle registers. Een gelijkaardige evenwichtigheid kon ook in de bekerlengtes van de tongwerken worden vastgesteld.

— Er waren ook veel pijpen met hun labium naar de rugzijde van de kast gedraaid, wat de directe uitspraak van de klank aantast.

+ Tengevolge van wind- en drukverlies onder de pijpstokken, en tengevolge van onoordeelkundige egalisatieverrichtingen die tot opvallende onregelmatigheden in de voetopeningen hebben geleid, en door stemningswijziging, werden in het verleden meer pijpen ingekort dan vermoed kon worden, wat uiteraard zijn weerslag heeft gehad op het klankbeeld. Het aantal uitlengingen van de corpora, vooral in de mixturen, cornetten en aliquoten, lag dan ook verrassend veel hoger dan iemand vóór de werken kon vermoeden.

+ Er bleken nogal wat stemranden opengescheurd die nooit werden hersteld.

+ Bij de Trompetregisters en de Cromhoorn werd de klankkleur getemperd door leder of een soort zacht-karton in de bekens te kleven, een praktijk die voornamelijk bij de behandeling in 1955 toepassing vond; hiermee bereikte men, naar de smaak van de uitbloei van de romantiek, een tempering van de felheid, van het bijna metalieke vuur dat deze tongwerken in origine kenmerkte.

+ In de mixturen en niet minder in de Echo-Cornet spraken talrijke pijpjes niet meer behoorlijk door vervormingen bij het stemmen.

+ Sommige houten gedekt-pijpen gaven onvoldoende toon, veroorzaakt door slechte dichting van de stoppen, door niet dichte wandverbindingen, ofwel door lekken in de conducten en afgevoerde pijpenbanken, ofwel door windverlies onder de pijpstukken.

Een algehele revisie en op puntstelling van het klankbeeld gepaard gaand met kleine, en (zoals achteraf bleek) zelfs noodzakelijke grotere herstellingen aan het pijpwerk, alsook bij de frontpijpen herzien en verbeteren van de beschadigde stemrichtingen, drong zich op.

2.

Zorgvuldig stem- en intonatie-werk kan slechts degelijk verricht worden op windladen die in orde zijn. De windladen te Haringe zijn sedert 1778 nooit hersteld, en vertoonden dus onvermijdelijk windoverloop bij het uitvoeren van de «blinde proef». Er was veel windverlies vast te stellen onder de pijpstukken, in die mate zelfs dat bij de pijpstukken van de echo-lade onderdoor gekeken kon worden. Aanwijzingen voor problemen van overloop waren de talrijke ontsnappingsgaatjes die in de canceldichting van de hoofdwerkkladen waren geprikt. Echte doorspraak kon echter, blijkens de toestand van de tafels niet vastgesteld worden. Om het pijpwerk niet verder te beschadigen en het klankbeeld niet nog verder te deformeren, dienden de windladen degelijk hersteld te worden, waarbij de oorspronkelijke constructie nauwgezet zou worden geëerbiedigd, met inbegrip van de gespijkerde pijpstukken.

3.

De klavieren vroegen om een algehele revisie. De bevoering was versleten en diende vernieuwd te worden. De schuifkoppel tussen de twee onderste klavieren had te veel speling gekregen en functioneerde niet vlot meer.

De witte belegging der ondertoetsen van de beide onderste klavieren, die recent was en in kunststof, diende vernieuwd te worden met wit beenbeleg, geheel naar het model van het toetsbeleg op het bovenste of echo-klavier, dat nog ongewijzigd uit 1778 dateert.

In het pedaalklavier diende de bevoering geheel vernieuwd te

worden, en het gerammel der toetsen door teveel speling diende weggewerkt te worden.

Ook de toetstraktuur vroeg om een op puntstelling; nogal wat hangers waren vermeden met hulpveren, en vooral op het klavier van het positief was een opvallende ongelijkheid in toetsdruk vast te stellen, ingevolge hulpveren op de ventielen en spiraalveertjes op de drukkers. De niet originele 4 metalen wellen op het wellenbord van het groot orgel, dienden door eiken wellen vervangen te worden.

4.

De originele windvoorzieningen d.m.v. 3 spaanbalgen is in 1921 vervangen door één grote magazijnblag in grenen hout, die verregaande slijtage vertoonde; het leder was versleten en in het houtwerk werden ernstige gebreken vastgesteld. De 2 schokbalgen die in recentere tijden onder de gedeelde Hoofdwerkklade werden aangebracht, waren vermolmd.

Het toevoerkanaal naar het Groot Orgel werd in 1955 ontdebeld. Vóór de ingang naar de inliggende tremulant werd een tweede kanaal naar de andere windladehelft gelegd en ook daar werd de aansluiting van het oude kanaal naar de ene helft van de windlade van het Groot Orgel gemaakt, op zodanige wijze dat de Tremblant Doux enkel nog op het rugwerk functioneerde, en de (op het oude hoofdwerkkanaal hangende) Tremblant Royal buiten werking werd gesteld. Dit nieuwe windkanaal stemde in maatgeving niet overeen met het oude, en leidde samen met de andere ingrepen tot een verstoring van de originele windtoevoerverhoudingen. Ervan uitgaand dat de muzikale waarde van een zo gaaf bewaard Van Peteghem-orgel pas tenvolle kan getoetst worden indien het ook zijn originele windlevering terugkrijgt, werd besloten tot vervanging van de bestaande onaangepaste windvoorziening, en werd een nieuwe schepbalgeninstallatie met passende windkanalen ingevoerd. Door het aanbrengen van 3 nieuwe spaanbalgen van omtrent 6 voet lang en 3 voet breed, met 4 gehele en 2 halve plooiën, op de oude plaats (die nog exact afleesbaar bleek uit het oude pleisterwerk dat achter de vroegere balgenkast verscholen zat, en uit de aftekening van de balgenbekleding op de rugzijde van de voet der hoofdwerkkast), werd het principe van de oude windlevering zoveel mogelijk benaderd. Naast de handpompbediening is een windlevering door een nieuwe electroventilator geïnstalleerd, waarbij de 3 spaanbalgen als windmagazijnen dienst doen.

5.

De orgelkast vertoonde slechts secundaire beschadigingen. Aan de rugzijde waren, vanwege hun grote breedte, afzakkingen aan de deuren vastgesteld. Aan de klavierzijde beperkten de beschadigingen zich vrijwel tot enkele gaten, schroef- en nagelgaten, steunblokjes, enzomeer.

De rugzijde van het Rugpositief werd geruime tijd geleden reeds gewijzigd : ter hoogte van de organistenbank werd de rugwand (in de bovenhelft van de 2 deuren) een 10-tal cm binnenwaarts verplaatst, dit om de organist meer zitcomfort te verschaffen. Hoofdwerk- en Rugwerkmeubel staan zeer dicht bij elkaar, waardoor voor bespelers met grote gestalte een weinig comfortabele zithouding ontstaat. Die gebrekkige zithouding werd sterk in de hand gewerkt door de gammele, alhoewel originele, uit zacht hout gemaakte en door memel aangevreten organistenbank, die na een ongelukkige reparatie aan de steunpunten niet meer overheen het pedaalklavier kon geschoven worden. Zo kwam de organist strak tegen de rugwand van het rugpositief te zitten op het smalle zitvlak van de bank, die geen enkele evenwichts-steun gaf aan de onderkant van de dijen. Door het maken van een nieuwe orgelbank, werd aan dit euvel tegemoet gekomen, maar dit leidde, op wens van de Kerkfabriek, en spijs de hinderlijke ontsiering van de rugwand door de vroegere wijzigingen, niet tevens naar het herstel van de oorspronkelijke rugwandconstructie.

Versteviging met linnen aan de binnenzijde, bleek nodig voor het blinderingswerk van de ronde torens zowel van het Hoofdwerk als het Rugwerkmeubel; de blinding was gebarsten en werd zelfs in de zijtoren van het Hoofdwerk rudimentair met een ijzerdraad (die de bovenranden van de frontpijpen schade toebracht) samengehouden. Bij de demontage kwam in bepaalde verstevigingsstijlen en -regels van het Hoofdwerk, eertijds bij de bouw van het orgel aangewend uit recuperatiemateriaal en inwendig aan de kaststructuur van het Hoofdwerk aangebracht, nogal wat houtwormaantasting te voorschijn, die samen met de aantasting van het grenen dak van het groot orgel, moest worden bestreden. Het grenen dak van het rugwerk-meubel was zozeer aangetast en de constructie zo ontoereikend ondersteund, dat de ondersteuning moest worden herzien en de beplanking vernieuwd, temeer omdat dit dak het gewicht van een persoon

veilig moet kunnen dragen, om de frontpijpen van het Groot Orgel te kunnen bereiken.

6.

Beschadiging was ook ingetreden in de doksaalvloer achter het orgel. Slijtage en het uitbreken van planken voor het in de vloer inleggen van electriciteitsleidingen hadden ongelijkheid, gaten en kieren doen ontstaan. Enige m² nieuwe plankenvloer diende te worden gelegd.

Met de bedoeling misverstanden bij de Gemeente en Kerkfabriek, alsook bij het verontruste orgelpubliek te vermijden, werd een verklarende nota opgesteld betreffende de benadering en aanpak van de intonatie- en stemmingswerkzaamheden, die door het Bestuur Monumenten en Landschappen werden vericht. Hiermee mag het voor ieder duidelijk zijn wat er op dit stuk percies is gebeurd, en even duidelijk is dat er van een gehele herintonatie, zoals sommigen willen laten geloven, volstrekt geen sprake is geweest. De hiernavolgende inhoud van die nota, voor zover deze hierboven niet reeds aan bod is gekomen, bevestigt dit tenvolle.

Filosofie bij het herstel van de intonatie

De benadering van de intonatiewerken is uitgegaan van de vaststelling die betreffende de frontpijpen en binnenpijpen zijn gedaan in het technisch onderzoek van 1991-92, en steunt verder op de hierboven geschetste basisfilosofie die aan deze onderhoudswerken ten grondslag ligt.

De verrukkelijk mooie toongeving, die het orgel te Haringe kenmerkte bleef het meest ongeschonden bewaard in de fluitstemmen. Wat meer overtrokken door vroegere behandelingen en onfrisse stempraktijken, was zoals reeds gezegd, die toongeving in de prestant-stemmen en mixturen.

Tenslotte was er, eveneens bij vroegere behandelingen en uitgaande van voor historische orgels irrelevante klankgevingsopvattingen, in de tongwerken hier en daar een tempering aangebracht, door inbrengen van leerlappen of zacht-kartonstroken in de bekens; enkele problemen met te dunne en te slappe tongen kregen in 1955 ook een ongepaste oplossing door de uiteinden met leer te bekleden. Deze kleine ingrepen werken uiteraard als een ongewenste betuiging van het vurig karakter der tongwerken uit de 18de eeuw en zeer zeker ook bij tong-

werken van de Van Peteghemfamilie, die in de Vlaamse con- treien de orgelbouw als geen ander hebben beheerst.

Overeenkomstig de basisfilosofie van de Monumentenzorg, waar- van een neerslag van praktische instructies met betrekking tot als monument beschermde orgels, te vinden is in het *Besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993 tot bepaling van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van de monumenten en stads- en dorpsgezichten*, lag het enkel in de bedoeling de nog grotendeels aanwezige fraaie klank van het orgel te *bewaren* en te *optimaliseren*. Dit optimaliseren werd bereikt door :

1° de infrastructuur tot de klankgevingbron (bedoeld zijn wind- voorziening en windladen) na te zien en van lekkage te vrij- waren, zodat bedrijfszekere functie en winddichtheid ontstaat, die het *enige* betrouwbare uitgangspunt kunnen vormen voor een gezonde en welluidende toongeving, alsmede voor de toe- komstige bewaring ervan.

2° het pijpwerk van stof te reinigen, vooral de monden en kern- spleten, zodat, zonder tot enige verdere correctie over te gaan, allereerst de aanwezige intonatie in optimale winddoorstroming (d.i. zonder de versluiering door stof-inval) op technisch en esthetisch vlak kan worden geëvalueerd. Bij een aantal pijpen waarvan de beschadiging de normale toonspraak in de weg stond, werd eerst tot technisch herstel overgegaan, vooraleer ze aan een klankevaluatie te onderwerpen.

3° Pas bij die evaluatie werd vastgesteld in hoever er onregel- matigheden of wijzigingen waren ingetreden die de optimale toongeving en aanspraak van de pijpen verstoord hebben en de goede functie in de weg stonden. De vakervaring bestaat erin dat onderscheid kan gemaakt worden tussen wat stylistisch eigen en dus kenmerkend is aan de toongeving, en datgene wat als later toegevoegd moet worden beschouwd en strijdig is of kan zijn met het origineel klankconcept. Die onregelmatigheden en wijzigingen konden betrekking hebben op :

— bij de labiaalpijpen : voetopeningen, afregeling en regel- matigheid van de kernspleet, hoogteligging van de kern, kernprikken (origineel of later toegevoegd), aantal en diepte vast te stellen; bij verrassing is gebleken dat te Haringe naast wat veelal latere kernprikken ook sporadisch enige diepere kernsteken zijn aangebracht (vrij duidelijk daterend uit 1955).

Om principiële redenen werd nergens overgegaan tot uit- wrijven van kernen. Vermits vastgesteld is dat, op enkele ten dele originele en ten dele later toegevoegde prikjes na en spijs enkele echte kernsteken, de meeste kernen onge- schonden kernsteekloos zijn gebleven. Verder hadden de onregelmatigheden en wijzigingen betrekking kunnen hebben op de goede stand en africhting van het bovenlabium, de rechte stand van het corpus op de voet, de beschadiging door indrukking van het corpus aan de mond, de beschadigde stemranden en slordige steminrichting (keurig sprekend pijpwerk is overeenkomstig de vaste Van Peteghem-gebruiken ook keurig gestemd, wat een goede steminrichting vereist), later aangebrachte baarden die bij de open binnenpijpen die niet met tinnen corpora zijn gemaakt meestal geheel over- bodig zijn, maar bij frontpijpen en tinnen binnenpijpen die corrosie vertonen aan onder- en bovenlabium, uit overwe- gingen van goede en vlotte aanspraak, in een stylistische pas- sende vorm vaak beter behouden blijven.

— bij de tongwerken : wijziging in tongen en tongdiktes en wegnemen belering op enkele tongen (uiterst zeldzaam, en zelden voorkomend in Haringe), beschadiging aan kleine tongen (kreuken, die in dit geval meestal tot vernieuwing moeten leiden), belering van de tongen meestal uitgevoerd bij een te dunne en slappe tong (in de Kromhoorn dienden om die reden enkele tongen te worden vernieuwd), leer- strook of dempingsstof in de bekens, doorboringen van de stevels (bij de Voix Humaine kon nauwgezet nagegaan worden dat in de hoogste tonen de ordelijk geboorde gaatjes origineel waren en noodzakelijk om de bekerlengte in ver- houding te brengen tot de voortgebrachte toon; alle andere bleken als niet origineel te kunnen gedicht worden), wijzi- ging in bekerlengte (inkorting is niet voorgekomen te Haringe).

Pas nadat de wijziging met zekerheid was onderkend, en tevens proefondervindelijk bleek dat zowel de muzikale coherentie als de egaliteit binnen het register en de opbouw van het gehele klankbeeld daardoor geschaad werd, werd een correctie aange- bracht.

Die correctie bestond erin :

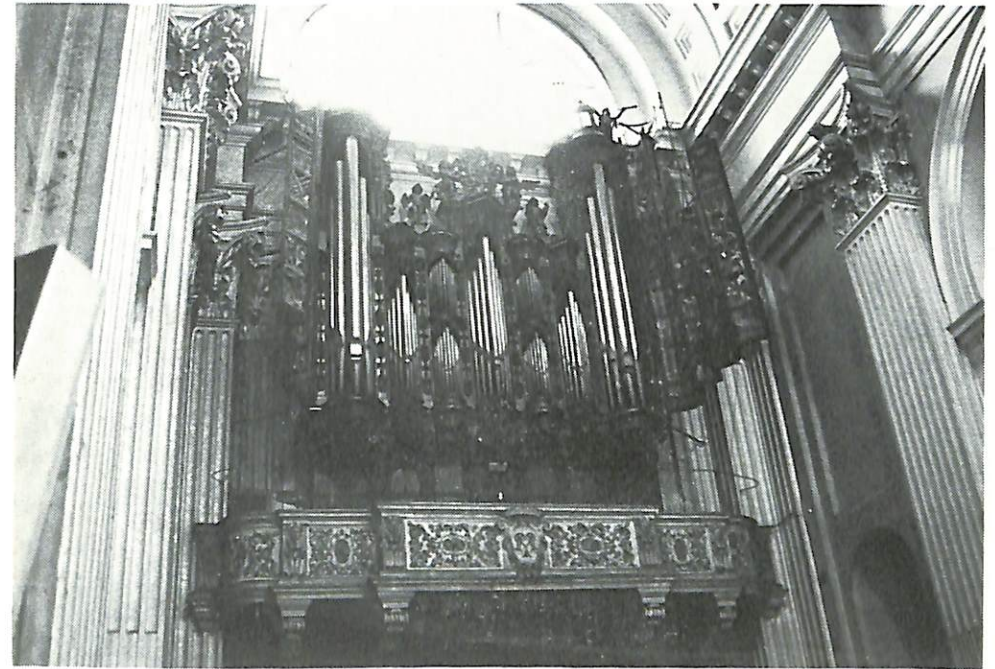
+ bij de labialen :

de winddoorvoeropeningen (voetopeningen) en kernspleet zuiver te maken; voetopeningen werden alleen sporadisch vergroot als er duidelijk windtekort zou zijn, of duidelijk zou blijken dat ze later buiten verhouding zijn dichtgeklopt (wat zich meer voordeed dan aanvankelijk vermoed kon worden), afregelen van kernspleet, kernstand afregelen, rechte stand van corpus op voet verzekeren, keurige steminrichting naar de originele vorm aanbrengen, voor de gedekten alle hoeden van nieuw papier voorzien, de oude papiertjes door Van Peteghem geplaatst of uit de 19de eeuw zorgvuldig bewaren en analyseren. De meeste oude papiertjes werden reeds eerder verwijderd, voornamelijk in 1955 door de firma Loncke, vermits de hoedeninrichting toen vrijwel vernieuwd werd in bruin boeken-kaftpapier van die tijd (jarenlang een vast gebruik bij deze firma).

+ bij de lingualstemmen :

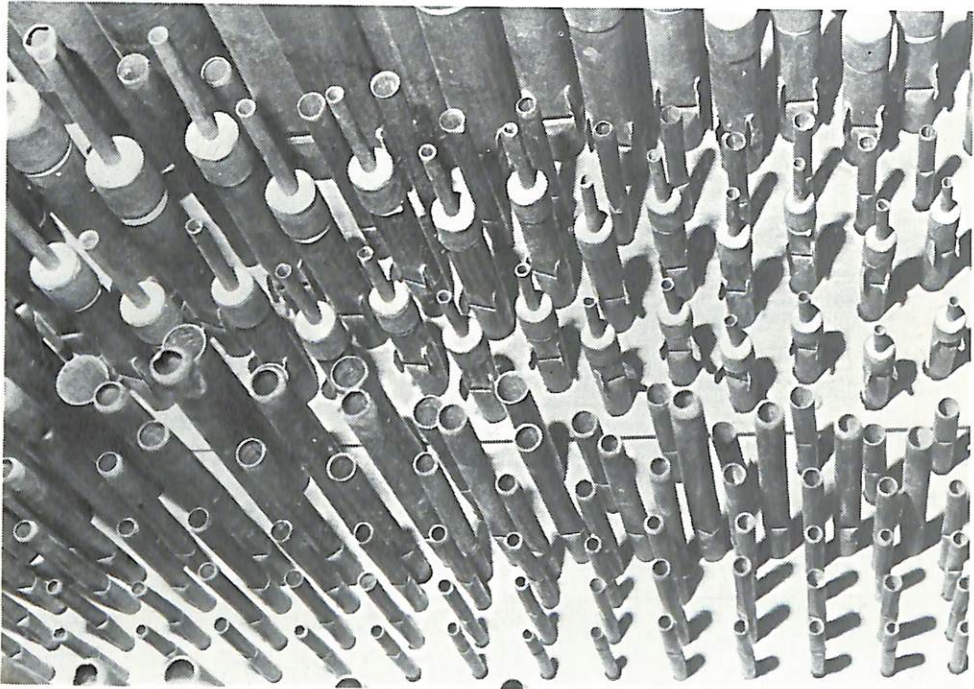
tongen en lepels reinigen, bekers reinigen, stemkrukken van hinderende roest ontdoen, oliën en eventueel invijlen, nazicht van de spieën, buiging van de tongen corrigeren waar nodig voor een snelle vurige aanspraak, enkel waar tongen onherstelbare gebreken vertoonden, werden nieuwe geplaatst (wat eerder een zeldzaamheid was). Bij trompetten en Kromhoorn de bekerlengtes controleren, maar dit gaf nergens aanleiding tot uitlengingen. Wel moesten bij de Trompetten enkele kraagstukken in vertind blik worden vernieuwd, omdat zij doorgeroest waren, en bleken bij de Voix Humaine enkele tinnen dekseltjes van de bekers zo door corrosie aangetast dat tot vernieuwing moest overgegaan worden.

In principe werden nergens pijpen ingekort, ook niet in de bekerlengtes van de tongwerken : de aanwezige toonspraak van het orgel stond er borg voor dat er geen te lange pijpen konden zijn; toch bleek bij verrassing dat onder de ca. 6 kleinste van het tertskoor van de Echo-Cornet, enkele pijpen aanwezig waren die nooit behoorlijk (ook niet door Van Peteghem) op lengte zijn gesneden. Hieruit mag besloten worden dat de Echo-Cornet, mede gelet op de grotere beschadigingen aan het pijpwerk, en gelet op de moeilijke stemsituatie, nooit tevoren naar behoren is gestemd geweest. Het is enigzins amusant en niet bevorderlijk als illustratie van deskundigheid, te merken dat mensen die zich als de grote critici ten opzichte van het in 1993-94 verrichte stemwerk hebben opgeworpen, blijkbaar zulke tolerantie aan de

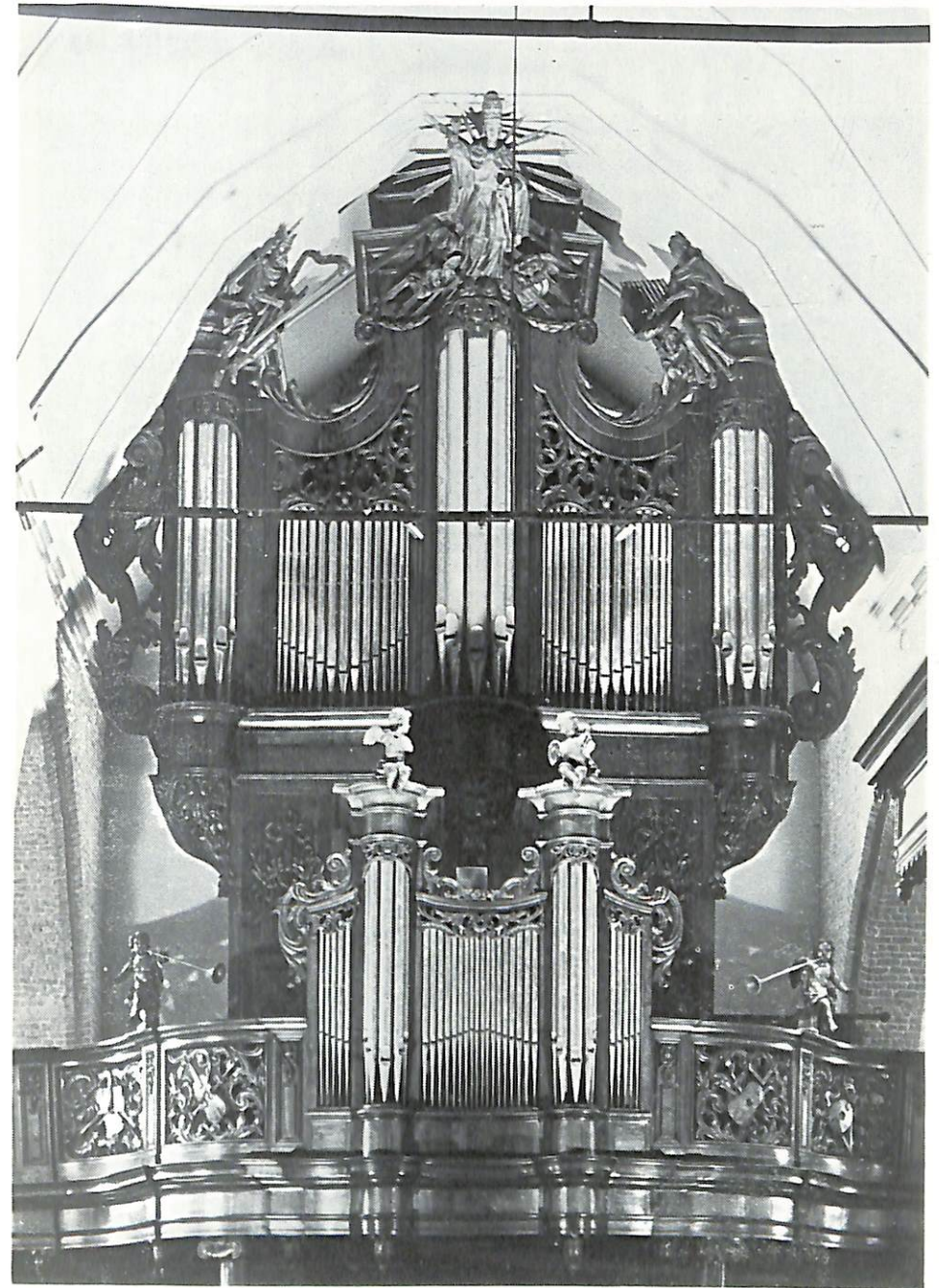

De kas van het voormalig Hermans-orgel in de Basilica di Nostra Signora Assunta di Carignano, Genua. Waarschijnlijk is de 16-voets prestant nog van Hermans.

(Bijdrage «Willem Hermans in Italië» verschijnt in «Orgelkunst» maart 1995 - 18de jaargang - nr. 1.

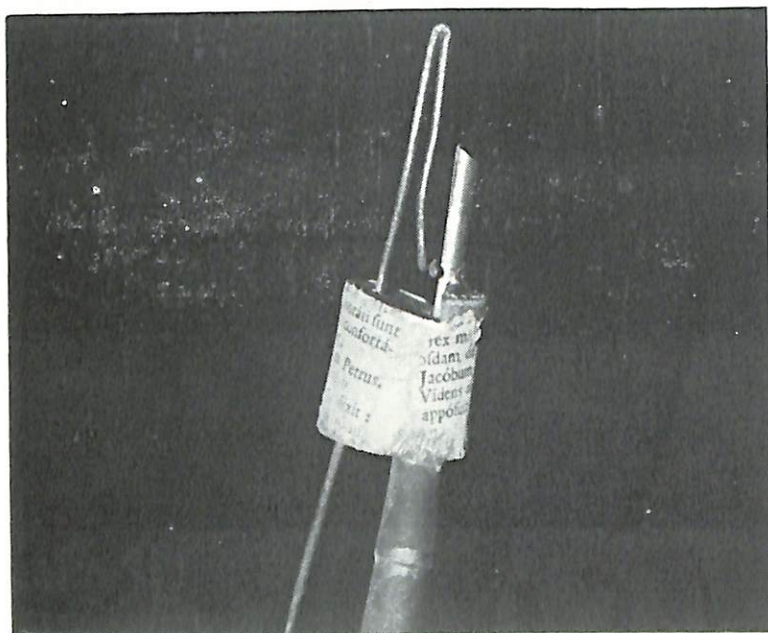
Haringe : pijpwerk van het Hoofdwerk, vóór de restauratie; bij nader toezien staan veel stemranden er niet zo keurig bij, en ook zijn een aantal spelen met de mond in een verkeerde uitspreekrichting geplaatst.

Haringe : orgel St.-Martinuskerk.

Het voormalig orgel van de Seminario Vecchio (SS. Apostoli) te Orvieto.

Collescipoli - knop en lepel (Tromba 8')

(Bijdrage «Willem Hermans in Italië» verschijnt in «Orgelkunst» maart 1995 - 18de jaargang - nr. 1.

dag legden t.o.v. het meer dan 2 eeuwen lang gepleegde ondermaatse stemwerk.

Te korte pijpen bleken er, eveneens buiten verwachting, veelvuldig te zijn; bij nader toezien bleek deze inkorting ook goed vaststelbaar aan de onregelmatigheid van de bovenrand. Heel dikwijls bleek inkorting gepaard te gaan met vrij willekeurige en nogal onsystematische afzwakking van pijpen, door vernauwen van voetopeningen, en in de mixturen en andere vulstemmen deed het zich voor in combinatie met een meer algemene sterkteafzwakking tengevolge van windverlies onder en boven de slepen. Zo bleek het voor de labialen eveneens in principe ondenkbaar wijzigingen in de opsneden aan te brengen, ofschoon sporadisch en bijna uitzonderlijk, enige opsnedeverhogingen zich in de klankgeving zo negatief aandienend, dat herstel van de originele opsnede-hoogte, door aansolderen van een strookje metaal aan het bovenlabium, om klanktechnische redenen noodzakelijk bleek. Het piëteitsvol bewaren van zulke gegevens, is van onschatbare wetenschappelijke waarde en garandeert mede met de andere metingen het gawe behoud van het kenmerkende originele Van Peteghem-klankbeeld.

De intonatiwerken worden opgestart nadat, op de gereviseerde windladen als uitgangspunt, dezelfde winddruk werd vastgelegd als deze die vóór de demontage werd opgemeten met de vorige windvoorziening; deze winddruk was 88 mm WK, gemeten op de c-stokboring van zowel de Voix Humaine als de Cromhoorn. Het was volstrekt onnodig tot een verhoging over te gaan, vermits zoveel onverbetereerbare warmte en welluidendheid in het klankbeeld was overgebleven dat het onverantwoord zou zijn daar lichtvaardig of uit persoonlijke smaakoverwegingen verandering in te brengen. Evenmin kon aan een verlaging van de winddruk gedacht worden - verzuchtingen die vanuit het buitenland aangestookt, zonder enige gegrondheid overigens, in Vlaanderen voor de nodige dwaling zorgen - omdat nu reeds de met enge conducten afgeleide grote pijpen van Bourdon 16' met een minimaal volume (origineel overigens!) tot spraak komen. Minder kon echt niet meer.

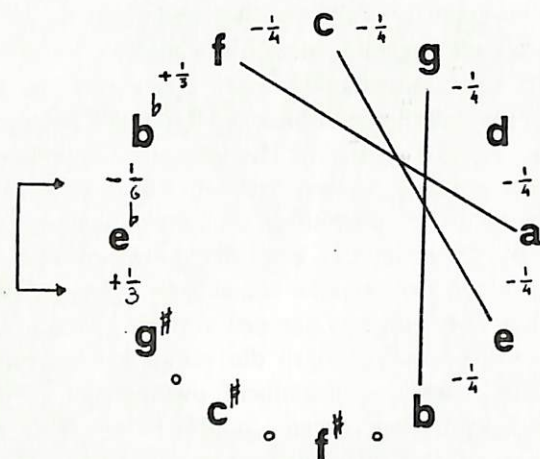
Stemming

Wat de aan te brengen stemming («temperatuur») betreft, was aan de onregelmatigheden aan de aangetroffen stemmingstoe-

stand (wat te veel opengestemde pijpen) te zien dat een evenredig zwevende temperatuur niet kan passen, en dat naar een stemming moest gezocht worden met enkele reine tertsen (die op bepaalde tonen een lichte verlaging met zich meebrengt), zodat het pijpwerk terug in keurig gestemde toestand komt : i.e. voor de gedekten met niet extreem wijd openstaande baarden, en voor de open pijpen in principe met licht naar binnen gestemde bovenranden. Uiteraard diende dit proefondervindelijk vastgesteld te worden, waarbij nauwkeurig gelet moest worden op de evolutie in de toestand van de stemrichtingen der frontpijpen.

Een licht gewijzigde Rameau-stemming bleek aldus het best bij de corpuslengten te passen en tot een nette stemwijze te leiden. (Rameau geeft 1/4 komma middentoonstemming met als modificatie drie zuivere kwinten en twee kwinten die 1/3 komma te groot zijn. De wolf is hierdoor vrijwel verdwenen) (1).

De drie reine tertsen zijn c-e, f-a en g-b, en de wijziging ten opzichte van Rameau ligt in de omwisseling van kwintgrootten van gis-es en es-bes.

Terloops gezegd : de test voor de «temperatuur» die Jos van Immerseel tijdens het inspelingsconcert van 5 juni 1994 uitvoerde met de «Prélude pour sonder si l'accord est bon partout» van Jean Denis (1650) schiet bij deze temperatuur met slechts drie reine tertsen geheel haar doel voorbij. In acht genomen dat een dergelijk muzikaal zwak en onbenullig muziekstuk niet ge-

programmeerd wordt om zijn muzikale kwaliteiten, is het de bekende barokvertolker toch ontgaan dat Denis zijn Prélude schreef voor het uittesten van een gemodificeerde middentoonstemming met nog 7 reine tertsen (overeenstemmend met een temperatuur die ook Dom Bedos honderd jaar later nog voorstond) (2) en niet voor een temperatuur die slechts 3 reine tertsen overhoudt.

Zoals oude instrumenten steeds vragen om een juist en aangepast gebruik, zo moeten oude stemmingen ook met de juiste akkoordenproeven worden uitgetest, en moet de literatuurkeuze goed zijn aangepast aan de in het orgel aanwezige stemming. De in het Haringse orgel nu aanwezige temperatuur is vertrokken van de feitelijke aanwezige en wetenschappelijke gegevens. Indien de gebruiker met inzicht zijn literatuurkeuze weet aan te passen aan de temperatuur die dit oude instrument als het ware zelf naar voor brengt, dan moet er toch bij velen - die nochtans beter zouden moeten weten - niet zoveel onvrede heersen omtrent het gebruik van een stemming met drie reine tertsen ?

Conclusie

Uit het bovenstaande moge blijken dat met uiterste voorzichtigheid en met groot respect voor het klankconcept van Van Peteghem gehandeld werd, opdat dit zo gaaf en ongeschonden mogelijk zou bewaard worden. Hierbij hebben uiteraard persoonlijke smaak of appreciatie die «verbeteringen» zouden opdringen zonder dat daar enige technische of artistieke noodzaak toe bestaat, geen enkele rol te spelen; zij dienen als onverantwoorde aantasting van het Van Peteghem-klankbeeld te worden afgewezen. Aan het klankconcept van Van Peteghem valt in principe niets te «verbeteren», alleen kan zorgvuldig en gewetensvol gecorrigeerd worden wat door ouderdom, stofinval en stylistisch afwijkende ingrepen of ongepaste manipulatie in de loop van zijn geschiedenis verkeerd is gelopen.

Stijlgetrouw gebruik of :

Welke grenzen stelt dit historisch instrument aan het gebruik ? Hierboven is reeds gezegd dat conserveren van oude orgels, of herstel van de oorspronkelijke constructie, insluit dat grenzen en beperking verbonden aan de oude constructie, bij het gebruik moeten aanvaard worden. De bespeler kan een historische

constructie, uitgewerkt in een welbepaalde tijdsgeest, slechts stylistisch verantwoord aanwenden binnen de mogelijkheden die deze constructie toelaat. Orgelspel dat met deze constructie geen rekening houdt, is niet respectvol t.o.v. dat instrument, en maakt er uiteindelijk een karikaturaal gebruik van.

Specifiek m.b.t. het Van Peteghem-orgel van Haringe, en min of meer gelijklopend bij alle Van Peteghem-orgels, dienen de volgende karakteristieken van de Van Peteghem-factuur in acht genomen te worden :

1.

De relatief kleine windladen met daartegenover een vrij grote stemmenbezetting. De cancelbreedten en hoogten zijn gering, maar voldoende voor een stylistisch passende registratie. Gelet op het feit dat vooral de windlade van het Groot Orgel een grote bezetting draagt en bijgevolg, gezien de daartoe benodigde diepte, vrij lange cancellen heeft, en gelet op het feit dat de ventielkast aan de frontzijde is gelegen, en dat bovendien de ventielen niet bijzonder lang zijn, dient men behoedzaam om te gaan met het combineren van vooraan geplaatste labiaalregisters en achteraan op lade staande tongwerken. Door de begrenzing die deze structuur en constructie stelt, is de beschikbare windvoorraad en de directe winddoorstroming in de cancellen van de bas beperkt, wat bij combinatie van bepaalde grondstemmen met grote tongstemmen, bij deze laatste tot windtekort en ontstemming kan leiden (het «afsnoepen» van wind).

Dit verschijnsel laat o.m. slechts een beperkt gebruik toe van de Bombarde 16'. Het register Bombarde was door Van Peteghem eertijds niet geplaatst, maar wel voorzien op de lade (de registernaam op de sleep geschreven en er waren incirkelingen aanwezig op de pijpstukken van de grootste koppen). Gebrek aan middelen of gebrek aan hoogte, wij weten het niet, zijn er wellicht de oorzaak van dat de Bombarde door Van Peteghem niet is geplaatst. Ofschoon er uit oogpunt monumentenzorg, mede omwille van de getrouwe bewaring van het document zoals het tot ons is gekomen, geen noodzaak bestond tot toevoeging van de Bombarde, maar er ook geen principiële afwijzing van zulk een toevoeging kon ontstaan omdat door Van Peteghem de plaats op de lade was voorzien, werd op wens van de Kerkfabriek toch tot een plaatsing overgegaan. Achteraf blijkt dat het gebruik in de baskant beperkt is, en zonder al te drastisch ingrijpen in de

constructie van Van Peteghem, het ruimere gebruik dat men er van verhoopt had, niet mogelijk is.

Op Van Peteghem-orgels dient geregistreerd te worden met een zo beperkt of uitgeselecteerd mogelijk aantal stemmen; zelfs bij de op dit orgel toepasselijk geachte Franse registratievoorschriften, dient alle overtollige en niet strikt noodzakelijke vulling achterwege gelaten te worden. Omzichtigheid is bijv. ook geboden met de Bourdon 16', die zich in de trage Plein Jeu's uitstekend laat horen, maar in de bas bij snellere passages schokken veroorzaakt door het windverbruik en het feit dat de originele Van Peteghem-constructie, die thans is hersteld, geen schokbalgen kende.

2.

De windtoevoerkanalen naar de windladen zijn, gelet op de bezetting van de laden, eng te noemen. Het meest laat zich dit gevoelen op de gedeelde Hoofdwerklade die, anders dan van 1955 tot 1993, slechts door één enkel windkanaal, conform de originele Van Peteghem-toestand, wordt bediend. De bespeler dient zich bij het registreren steeds van het georganiseerde windverbruik bewust te zijn. Inzicht en kennis van het historisch instrument voor goed gebruik is dus onontbeerlijk.

De vouwbalgen van het Van Peteghem-type, en hier gereconstrueerd naar de afleesbare aftekening, zijn eerder klein te noemen, maar voldoende. Bij Van Peteghem ontstaat aldus een strikt te respecteren verhouding tussen windlevering, debiet van de windkanalen, doorvoercapaciteit van de windladen, windtoevoer naar het pijpwerk, intonatie en windverbruik van het pijpwerk, en tenslotte het gebruik dat de organist van deze gegevens maakt in het registreren en interpreteren. Het gaan afwijken van deze verhoudingen of het verstoren ervan, laat zich in negatieve zin op het uiteindelijke klankresultaat gevoelen.

3.

De situatie van de klaviatuur, specifiek naar het orgel van Haringe toe. De 3-manualige klaviatuur van het orgel te Haringe, met het kistpedaal met bloktoetsen, is het enige in die omvang gaaf bewaarde klavierstel van de Van Peteghem's uit de 18de eeuw dat nog bestaat. Het is in alle opzichten onaanvaardbaar aan objecten met dergelijke wetenschappelijke waarde, die bovendien nog in goede speelvaardige functie zijn (mits gepast gebruik), zulkdanige veranderingen toe te brengen dat louter aan

behoefden tegemoet zou gekomen worden van bespelers die dit aanpassingsvermogen missen.

Reeds is de klaviatuur, oorspronkelijk bij Van Peteghem niet regelbaar, sedert enige decennia regelbaar gemaakt, wat in belangrijke mate het bijregelen van de diepgang der toetsen en het afstellen van de klavierkoppel vergemakkelijkt. Vermits de oude wellenborden volle massieve panelen zijn, en geen wellenramen, is bij de afregeling van de klavieren steeds te rekenen met noodzakelijk regelmatige bijstelling van de toetsdiepgang, vooral van het Gr. Org., omdat deze wellenborden steeds aan een zekere werking tengevolge van wisseling in relatieve vochtigheid, onderhevig is.

Nu het beenbeleg terug op de originele dikte is aangebracht blijkt de originele toetsdiepgang de 9 mm niet bereikt te hebben. Thans is er wat slijtage gekomen op de zwarte boventoetsen, maar niet voldoende om tot vernieuwing of ophoging te besluiten, hetgeen er toe leidt dat slechts een toetsdiepgang van nauwelijks 8 mm kan worden bereikt. Deze gegevens maken dat nu reeds een correctie aan de koppelklossen moest worden toegepast om het neerdrukken van de rugwerktoetsen met voldoende diepgang mogelijk te maken, en dat de winddoorstroming bij de ventielen van het Gr. Org. eerder minimaal is; dit heeft o.m. gevolgen voor het gebruik van de Bombarde. Anderzijds is op grond van die gegevens, zowel voor het goed afregelen van de klavierkoppel, als voor een goede afregeling van de maximale toetsdiepgang zelf, het regelmatig bijstellen van de manuaalklaviatuur volgens de relatieve vochtigheid in het kerkgebouw een onontbeerlijke vereiste. Van Peteghem-klavieren zijn uit zichzelf vrij licht van constructie, en bovendien is de koppel niet vastzetbaar, wat voor gevolg heeft dat bij bespeling met gekoppelde klavieren niet alleen de nodige omzichtigheid is vereist i.v.m. het naar achter schuiven van het manuaal van het Gr. Org., maar vooral een goede en met regelmaat uitgevoerde diepgang-regeling van de klavieren een noodzakelijke vereiste is.

Toch mag gesteld worden dat diegene die deze beperkingen weet te aanvaarden, niet als een belemmering of een hinder, maar als een stylistische omkadering van het Van Peteghem-gegeven, binnen deze afbakening en eenvoud van structuur, een rijkdom en schoonheid weet te ontdekken gecreëerd door een orgel-

makersgeslacht dat tot de grootste van de 18de eeuw heeft behoord.

Geraadpleegde werken :

(1) G.C. Klop : Stemmen van Clavecimbels; NL-Garderen, 1974.

(2) J. Fellot : L'Orgue Classique Français, 1962; Nouvelle édition revue et augmentée par D. Fellot, 1991, uitg. Edisud, Aix-en-Provence.

Het Van Peteghem-orgel te Haringe

wieg van de hedendaagse historische restauratie.

Ghislain POTVLIËGHE

Wat betekent het orgel van Haringe voor mij ?

Antoon Deschrevel, als geboren en getogen Haringenaar, komt ontegensprekelijk de eer toe het orgel van zijn geboortedorpje te hebben ontdekt. Voor hem was het een curiosum, zoals hij me zelf eens toevertrouwde. Iets dat voor de toekomst moest bewaard blijven. Maar, zo voegde hij er meteen aan toe, van elk bouwer dient er alleszins één instrument te worden bewaard, ongeacht zijn artistieke en/of ambachtelijke waarde of betekenis. Eén van z'n meest onbegrijpelijke overtuigingen was dat niet alles kon bewaard blijven, zelfs niet ongeschonden meesterwerken van eenzelfde auteur; alles moest plaats kunnen maken voor «het nieuwe». Transformatie van historische orgels bleek hem ook minstens even belangrijk als het gaaf bewaren van het origineel. Zo sprak de historicus met zijn voorliefde voor een hoogstcurieus selectief waarderen van oude monumenten. Een gesprek hierover met Dom J. Kreps was nog verrassender : volgens hem was Deschrevel een papieren historicus die niet bij machte was een historisch document met allure te actualiseren, m.a.w. te «moderniseren».

Een orgelrecital in Haringe dat mijn oud-leraar G. Verschraegen er een goeie 35 jaar geleden gaf en dat ik voor hem registreerde, is de aanzet geweest voor mijn orgelhistorisch inzicht. Dit recital is me bijgevolg niet enkel bijgebleven als het merkwaardigste en meest-betekenisvolle dat ik er ooit meemaakte maar had met-

een in mij de overtuiging wakker gemaakt dat het historische orgel iets heel bijzonders moest zijn. Deze vaststelling was toen in de Vlaamse orgelwereld helemaal niet zo logisch, laat staan aanvaard.

Tot een curiosum mocht het Haringse orgel wél worden gerekend, dat was inderdaad een onweerlegbaar feit. Op mijn vraag - als onwetende leerling - aan G. Verschraegen, waarom dit instrument dan niet werd geëlectriceerd, was het enige antwoord dat de kostprijs daarvoor te hoog zou liggen.

Tot daar mijn opleiding in de orgelkunde en in het bijbrengen van enig historisch inzicht.

Aldus was mijn belangstelling voor het historische orgel eind van de vijftiger jaren te Haringe gewekt, en leidde me tot een scriptie over de toen nog volkomen vergeten geraakte J.B. Forceville en zijn school waartoe Pieter Van Peteghem behoorde. Dit alles zette me aan tot een intens opsporen van 18de-eeuwse orgelarchivalia teneinde het toen nog anonieme orgelbezit te kunnen identificeren.

De algemene onderwaardering van het historische orgel als muziekinstrument was de eerste vaststelling en dit opmerken leidde tot een openlijk conflict met de toenmalige Bisschoppelijke Orgelcommissies en vrijwel alle «vrije» orgeldeskundigen. De toenmalige kabinetschef van de minister van de Nederlandse Cultuur, Johan Fleerackers gaf me opdracht het historische orgelpatrimonium in kaart te brengen. De weg was geopend voor het nieuwe gedachtegoed dat ten volle werd ondersteund door K. D'Hooghe als lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

Het hardste contestatie-jaar was 1968 (!), maar de eerste officiële historische restauratie in Vlaanderen zou pas in 1975 gebeuren. In feite een historisch gebeuren waaraan in de eerstvolgende jaren slechts schoorvoetend een vervolg zou worden gegeven.

De vele speeches bij de recente «herinspelings» van het Haringse orgel maakten - zoals het bij feestredes hoort - van alles en nog wat gewag met een overvloed aan dankwoorden.

Eén der twee restaurateurs die bij de jongste herstellingswerken was betrokken werd terloops door één der vele sprekers die het

orgel inwijdden, quasi als bij een ongecontroleerde uitlating vernoemd. De inspeler werd de hemel ingeprezen. Dat alles was verrassend. Inspeler ondersteunde toch de petitie die inhield dat het uitvoerig onderhoudswerk aan dit instrument volledig uit den boze was.

En op de receptie na de heringebruikname van het herstelde orgel stonden daar de zovele medeondertekenaars van de petitie. De meesten onder hen hadden hun inzichten meteen een virtuose inzichts-bocht van 180 graden laten nemen, zegden ze.

Ook de Waalse orgelwereld had het inmiddels al te gortig gevonden dat het Haringse instrument zo'n aandacht kreeg. Deze francofone belangstelling vond o.m. in «Le Soir» (23-10-92) zijn neerslag in volgend bericht :

La Fondation Roi Baudouin et l'orgue.

Faut-il ou non restaurer l'orgue d'Haringe (près de Poperinge)? Le débat est loin d'être clos, mais il appert quand même que le démontage de l'instrument a déjà débuté.

Il reste que les opposants à cette restauration décidée par la Communauté flamande ne baissent toujours pas les bras. D'abord, parce que leur «lettre ouverte» a déjà pu recueillir les signatures de grands experts de l'orgue - Bernard Focroule, Jean Ferrard, Stéphane Detournay, Anne Froidebise, Roland Servais, etc., ensuite, parce qu'à force de l'interpeller, la Fondation, Roi Baudouin entre à son tour dans le débat. Michel Didisheim, son «patron», a, en tout cas, tenu à rassurer Stéphane Leleu et ses amis : la question sera traitée dès que la FRB disposera d'un dossier. Affaire à suivre...

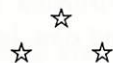
In Wallonië - meer bepaald in Bonne Espérance - staat één der grootste meesterwerken van Van Peteghem. Dit eens zo grandioze Vlaamse instrument in de Abdij van Affligem, maakte tengevolge van de Franse Revolutie zijn kruisweg via over de Doornikse kathedraal naar Bonne-Espérance. Thans is er de hatelijk vervallen toestand van dit zo eens zo roemrijke orgel een ruïne, ja een monument van top-verwaarlozing in Wallonië. Wat echter niet belette dat het Waalse geweten plots wél erg bekommerd geraakte om het reilen en zeilen binnen het Vlaamse orgelpatrimonium. De argumenten van de genoemde Walen, die zichzelf nogal gratis de titel van expert attitreren, houden geen steek in het licht van de door hen gevoerde orgelbeschermings-politiek. Het veggen voor eigen deur is een kunst die ken-

nelijk niet alle Waalse «grands experts» zou gegeven zijn.

Kortom : een «affaire à suivre».

Een gelijkaardig verhaal valt te schrijven over de hetze die al de petitie-ondertekenaars en bloc opzetten tegen de restauratie van het orgel van de Antwerpse St.-Pauluskerk.

Merkwaardig is daarbij dat deze contestanten van het twaalfde uur zichzelf ook hardnekkig «experts» blijven noemen. Een eigenschap die me bij de meesten onder hen, in mijn méér dan twintigjarige loopbaan als bouwer-restaurateur nog nooit is opgevallen.

Wat vreesden de aanklagers van de recente herstellingswerken aan het Haringse orgel dan zoal? De Hoofdwerkkladen vertoonden in diskant een behoorlijke overloop, dermate dat de Trompet dit euvel liet horen bij blinde proef. Twee van de drie klavieren waren belegd met celluoïd, de Tremblant Royal was sinds lang uitgeschakeld (men had er kennelijk al van veel vroeger heel wat problemen mee en wegens het aanbrengen van schokbalgen en bijkomende windkanalen werd hij uitgeschakeld) en de inliggende tremulant was ook al zwaar toegetakeld. Bovendien allerlei ongerechtigheden waren voor wat betreft de tongspelen dempingskarton en leder in de schalbekers gestopt, en een 300-tal pijpen - vnl. in een bepaalde tессituurligging - waren ingekort (tengevolge van windverlies onder de pijpstokken). In onwetendheid werden deze verminkingen als historisch geprezen en het ongedaan maken ervan wordt nu door sommigen beschouwd als een verminking van het historische orgel.

Vraag blijft nu welk lot het Haringse orgel is beschoren voor de toekomst : het onderhoud ervan dient een degelijke continuïteit te kennen.

Voor de wereldvermaarde Gustav Leonhardt daarentegen betekende de recente herstelling, zoals hij in het Haringse gastenboek schreef :

*Op de 2de van de III° maand '94
een inspirerend orgel !*

*Met complimenten voor het voortreffelijke
werk in de late 18de en late 20ste eeuw*

(get.) Leonhardt

Matthias Weckmann : The interpretation of his Organ Music

Hans Davidsson : Matthias Weckmann - the Interpretation of his Organ Music

Luk BASTIAENS

volume 1 : Matthias Weckmann : the Interpretation of his Organ Music

ISBN 91-85974-12-9

volume 2 : Matthias Weckmann : A Practical Edition of the Free Organ Works

ISBN 91-7748-026-0

volume 3 : Matthias Weckmann : Double CD recording of the Complete Organ Works

Motette Ursina Schallplattenverlag, 11461-1 en 11461-2

Aan de muziekhogeschool, afdeling muzikwetenschap van de universiteit van Göteborg heeft men enkele jaren geleden een nieuw programma samengesteld waarbij het doctoraat meer inhoudt dan een musicologisch - wetenschappelijke dissertatie. Er wordt nl. uitgegaan van een totaalconcept, bij hoger vermelde dissertatie te weten : een kritische uitgave van een partituur, een diepgaande studie betreffende uitvoeringspraktijk en het in praktijk omzetten van al dat studie- en onderzoekingswerk in een recreërend proces van concerten en CD-opnamen.

Deze uitgegeven dissertatie toont ons aan dat musici in staat zijn aan een universiteit een doctoraatstitel te behalen mét proefschrift en mét een artistiek-creatief document. De wetenschappelijke studie gaat hier hand in hand met de artistieke opleiding in de muziekhogeschool en biedt perspectieven voor de realisatie van een artistiek-wetenschappelijke opleiding tot musicus. Dat deze symbiose tot overtuigende resultaten moet leiden, getuige deze drieledige uitgave betreffende het orgelœuvre van Matthias Weckmann door Hans Davidsson. Met dit proefschrift heeft Hans Davidsson aangetoond dat de Noordduitse barokke orgelkunst, in het bijzonder die van Matthias Weckmann, van een

uitmuntende kwaliteit is en stamt uit een periode met een zeer hoge culturele standaard. In tegenstelling tot andere uitgaven van de afdeling musicologie van geciteerde Zweedse universiteit is deze 22e publikatie in het Engels geschreven, wat meteen een grotere internationale toegankelijkheid inhoudt.

Muziek van Matthias Weckmann (° 1616?-1674) staat bij ons zelden op de orgelconcertaffiche. Nochtans behoort Weckmann tot de voornaamste persoonlijkheden van de Duitse muziek in de 17e eeuw. Vooral de tijd dat hij in Hamburg actief (1655-74) was, heeft hem in de analen van de muziekgeschiedenis ver-eeuwigd. In zijn composities combineert hij de diverse stijlen en tradities van zijn tijd. Weckmann was leerling van Schütz en Jacob Praetorius en had in zijn jeugd jaren te Dresden contacten met Italiaanse muziek en musici. Zijn jarenlange vriendschap met Johann Jacob Froberger heeft ook zijn oeuvre beïnvloed. Zijn composities, waarvan weinig is overgeleverd, bevatten koraalbewerkingen, canzoni, toccata's suites, variatiewerk, verscheidene «geistliche Konzerte» en sonaten voor 3-4 instrumenten met basso continuo.

Volume I van dit proefschrift is in 4 delen opgesplitst : Deel I behandelt de figuur van Matthias Weckmann en de functie van het orgel. Een korte bibliografie met nieuw researchmateriaal leidt dit deel in. Hoofdstuk 2 behandelt de functie van het orgel in Hamburg : de Lutherse visie op muziek, de functie van het orgel in de liturgie, de kerkmuziek rond 1600, Weckmann's orgelmuziek en zijn liturgische functie alsook de sociale status van het orgel, waarbij gesteld wordt dat de organisten in de 17e eeuw in Hamburg het muzikleven domineerden. Dat het organistenambt aan de St. Jacobi te Hamburg een prestigieuze positie was, blijkt uit het feit dat het kerkbestuur een jury samenstelde voor de keuring van de sollicitanten via opgelegde zware proeven. Johan Kortkamp, een leerling van Weckmann, geeft in zijn geschriften een zeer gedetailleerd verslag van Weckmann's auditie waarin zowel basso continuo, intavolatiepraktijk als improvisatie aan bod kwamen. Zeer interessant is ook hoe Hans Davidsson de orgelwerken van Weckmann weet te plaatsen in hun liturgische context. Dat de organist een zeer belangrijke rol had binnen de kerkdienst blijkt uit het feit dat vaak een ruim deel van de eredienst (tot een half uur !) was voorbehouden voor orgelmuziek. Deel I sluit af met een bespreking van de orgels die

Weckmann bespeelde en diens bekendheid als orgelexpert.

Deel II gaat dieper in op de bronnen- en uitgavenproblematiek bij de orgelwerken van Weckmann. De weinige muziek die ons is overgeleverd, is te plaatsen in de periode dat hij het organistenambt bekleedde in Hamburg. De meeste manuscripten zijn te vinden in de Lüneburg Ratbücherei in de drie verzamelingen KN 147, KN 207 en KN 209. Weckmann's manuscripten zijn ongemeen rijk aan informatie over registratiepraktijk en versieringskunst.

Deel III is helemaal gewijd aan de diverse aspecten van de interpretatie als registratie met aanwijzingen van Weckmann zelf, stemmingen, tempo en verhoudingen, techniek (accent, articulatie en vingerzitting) en versieringen. De Lüneburg tabulaturen en het Hintze-manuscript leveren ons onschatbare informatie over registratie- en versieringspraktijk voor de Noordduitse barokmuziek. Voor de registratiekunst maakt de auteur, naast aanwijzingen van Weckmann, gebruik van bronnen als M. Praetorius (syntagma musicum II), Scheidt (Tabulatura Nova), Kortkamp (Organistenchronik), Werckmeister (Orgelproble), Mattheson (Der vollkommene Capellmeister) en de Pelplin en Lüneburg tabulatuur KN 209. Wat de registratiepraktijk in Noord-Duitsland betreft, zijn er geen strikte regels zoals we die kennen in de Franse klassieke periode. De grote vrijheid om affekten te creëren en te verbeelden lijkt de grote krachtlijn te zijn geweest. De aanwezigheid van registranten blijkt uit de noties in de «Organistenchronik» van Johan Kortkamp.

Hoofdstuk IV analyseert de verschillende werken vanuit hoofdzakelijk retorische principes en er worden tevens aanbevelingen gegeven voor de vertolking.

In volume II worden de vrije werken van Weckmann in partituur uitgegeven, voorzien van een kritisch rapport met commentaar.

Tenslotte is er het derde deel : de CD-opnames : ook hier heeft de musicoloog-organist Hans Davidsson geen moeite gespaard. Hij koos voor de opname het overheerlijke Schnitgerorgel uit de St. Ludgerikirche te Norden, dat enkele jaren geleden door orgelmaker Ahrend werd gerestaureerd : een door niemand tegengesproken restauratie van wereldniveau. De uitvoering is gewoonweg schitterend. Wat een (jonge) musicus is hier aan het werk ! Welk een overtuigende visie en onbegrensde creativi-

teit in vertolking is hier te horen. Op deze dubbel CD met in totaal een 2 uur en 35 min. muziek worden de registers in quasi al hun mogelijkheden en samenstellingen gehoord. Een gedeelte van het repertoire werd opgenomen in het koor, terwijl het merendeel van de te gehore gebrachte orgelcomposities vanuit het transept werden vastgelegd. De merkwaardige opstelling van dit orgel (lees *Orgelkunst*, 1986, nr. 4) zit hiervoor iets tussen. Bovendien maakte deze akoestisch verschillende opnamen het mogelijk om alle registratie-aanwijzigingen van Weckmann te realiseren. Wie inspiratie zoekt in het creatief omgaan met historisch gefundeerde registratiepraktijk voor 17e eeuwse Noordduitse orgelmuziek vindt hier zijn gading! De kwaliteit van dit instrument grenst aan de perfectie. Naast de diverse plenumregistraties en de schier onbegrensde mogelijkheden in het maken van soli, komen ook heel nadrukkelijk de prachtige «ensemble»-registraties aan bod. Het boekje bij de CD's bevat zomaar eventjes 93 blz. met teksten in het Engels en Duitse,, ingekorte vertalingen. De essentialia van het studiewerk rond de figuur Weckmann komen hier nog eens verkort aan bod, samen met een beschrijving van het orgel door de cantor-organist van Norden, Reinhard Ruge. De orgels die Weckmann heeft bespeeld, worden beschreven. Ook welke compositie die is opgenomen wordt uitvoerig belicht en de voor de opname gebruikte registraties zijn genoteerd. Met het boekje en de CD's heeft de melomaan al een heel goed beeld van de Hamburgse organist Matthias Weckmann. Professionele organisten en studenten bestellen prompt de beide andere volumes op volgend adres : Department of Musicology, Boz 5439, S-402 29 Göteborg, Sweden met vermelding «Studies from the University of Göteborg, School of Music and Musicology, No 22. Göteborg 1991». De koraalgebonden werken van Weckmann, die niet opnieuw zijn uitgegeven, kan je terugvinden bij Bärenreiter onder nr. 6211 (uitgave verzorgd door Werner Breig in 1979).

De realisatie van Dr. Hans Davidsson is nog exceptioneel. Het schept verwachtingen voor onze in beweging zijnde muziekopleidingen. We staan in bewondering voor de in Göteborg geboden mogelijkheden tot verdere ontplooiing van de musicus in al zijn aspecten.

Françoise Dornier wint 7de Franck-concours Haarlem

K. D'HOOGHE

Van 18 tot 22 oktober 1994 werd, in de Kathedrale Basiliek Sint-Bavo te Haarlem voor de zevende maal, het driejaarlijks César Franck-orgelconcours gehouden op het Adema-orgel (1921-1922).

Dit concours is een initiatief van Bernard Bartelink, terwijl de studiedagen, een initiatief van Albert De Klerk, sinds 1978 worden gehouden, telkens één jaar voor het concours.

Het zevende concours kon zich verheugen over een ruime internationale uitstraling. Drie en twintig organisten van elf verschillende nationaliteiten schreven in. Er waren geen Belgen bij. Slechts tien kandidaten konden om praktische redenen worden toegelaten. Daarom had een voorselectie plaats op basis van ingezonden cassetten, in anonimiteit beluisterd door een jury, bestaande uit Bernard Bartelink, Dr. Ton van Eck en Nico Waasdorp.

De plichtwerken waren : de «Pièce Héroïque», de Fantaisie en La majeur» en een koraal van C. Franck en de «Paraphrase-Carillon» uit «In Assumptione B.M.V. uit «L'Orgue Mystique» van Charles Tournemire. Verder werden één of meer werken van Tournemire, Alain en/of Messiaen gevraagd. Kamiel D'Hooghe (Brussel), Pierre Cogen (Parijs), en Bernard Bartelink waren de juryleden.

Strikte anonimiteit bij de beoordeling van de kandidaten stond voorop. De techniek, de opvatting en de realisatie daarvan en de artistieke persoonlijkheid waren de drie hoofdaspecten bij de beoordeling.

De toetssteen van de eerste proef was de Fantaisie en La van Franck. Zoals bij de aanzet van de vijfde symfonie van Ludwig van Beethoven of het begin van de vierde symfonie van Johannes Brahms is de concentratie en de spanning reeds optimaal voelbaar bij de unisono-aanzet. Menigmaal werd de tweede noot, een gepunteerde kwartnoot, tekort aangehouden. Als gevolg hiervan kon niet genoeg spanning gecreëerd worden om de volgende achtste noten intens te laten uitzingen. De coherentie tussen de verschillende thema's en de onderscheiden onderdelen

werd ook soms verwaarloosd. De vrijere episoden werden meestal te weinig beheerst verklankt.

Er werd ook een merkwaardig Triple Choral op. 41 van Charles Tournemire geprogrammeerd. Het is een uiterst complex contrapuntisch drieluik, dat geïnspireerd is door de Drievuldigheidsgedachte. Hier is de Reger-stijl niet ver weg. Het instuderen van dit minder bekende werk is arbeidsintensief en wordt gewaardeerd. Toch schijnt de introverte taal relatief weinig muzische speelvreugde uit te stralen.

«L'Ascension» van Olivier Messiaen werd veelvuldig geprogrammeerd. Weinigen blijken de orkestrale versie van dit werk te kennen.

Een andere toetsteen is de «Pièce Héroïque» van Franck, het plichtstuk voor de tweede ronde. Eens te meer ontbrak het enkele malen aan een echte eenheidsvisie en aan ritmische discipline. Aldus werd de maat voor het Piu Lento enkele malen herleid tot 2 i.p.v. 3 tellen, terwijl het tweede thema enkele malen te snel werd gespeeld. De gepunteerde noten werden enkele malen te weinig gecontroleerd, of kregen soms teveel nadruk. De registratieplannen worden nog steeds te weinig gelezen en bestudeerd. Verschillende kandidaten schijnen evenmin de dispositie van Francks reciet te kennen.

Tijdens de finale klonken de drie korallen van Franck, terwijl het Paraphrase-Carillon van Tournemire hier als plichtwerk gold. Het is bij deze combinatie opvallend hoe de stijlvereisten van de brede lyrische spanningsbogen bij Franck en Tournemire bij elkaar aanleunen. Bij Tournemire ent zich daarop nog het vrije ritme van het gregoriaans.

Eerste prijswinnaar werd Françoise Dornier (Parijs), tevens winnares van de Tournemire-prijs, de tweede en derde prijs werden respectievelijk toegekend aan Justin Vickery (Birmingham) en Vita Kalnciema (Riga).

Op de vooravond van de finale concerteerden de drie juryleden met werk van Tournemire. Ermend-Bonnal, Langlais en Cogen, de opvolgers van Franck aan de Ste-Clotilde te Paris.

Verder was er een tentoonstelling met tekeningen, gemaakt door C.H. van Homeijer, van orgelfronten uit de vorige eeuw van Cavallé-Coll en tijdgenoten.

Dit geslaagd internationaal Franck-concours was voortreffelijk georganiseerd en kent een steeds groeiende uitstraling.

Bouwstenen

Het faillissement van Maximilien Van Peteghem

Onderzoek van het archief van de rechtbank van Koophandel, bewaard in het Rijksarchief te Beveren (Jef Braekmans).

Zitblad nr. 111. (Zitting van 6 juni 1868).

Séance ordinaire et publique du six Juin 1868 présent MM. Soinne, président, Haemert, Duclos, Juges, Sermont, Juge suppléant, Spanoghe, Greffier.

Attendu qu'il est de notoriété publique que le nommé Maximilien Van Peteghem facteur et marchand d'orgues, demeurant à Gand, quai de moines, a cessé ses paiements et que son crédit se trouve ébranlé.

Vu l'article 437 et suivants de la loi du travail 1851 le Tribunal déclare le prénommé Maximilien Van Peteghem en état de faillite, réserve d'en déterminer l'époque de l'ouverture jusqu'après le rapport du Monsieur le Juge Duclos, homme commissaire à la faillite.

Nommé comme curateur à la masse le Sr Hippolyte Wauters avocat à Gand, le quel avant d'entrer en fonctions prêtera entre les mains du Monsieur le Juge commissaire le Serment de bien fidèlement s'acquitter de cette fonction.

Ordonne l'apposition des seilles sus les magasins, comptoirs, caisses, portefeilles, livres, régistres, papiers, meubles et effets du failli.

Ordonne aus créaniers de faire au greffe de ce tribunal la déclaration de leurs créaniers dans la quinzaine à compte du présent Jugement lequel sera publié dans le Journal de Gand, conformément à l'article 472 de la même loi.

Ordonne qu'il sera procédé à la cloture du proces verbal de vérification des créances le premier Juillet 1860 soixante huit et aux débats sur les contestations en date de cette vérification le huit Juillet suivant, chaque fois à trois heures de relevée de l'auditoire du tribunal.

Ordonne le dépôt de la personne du failli dans la maison d'arrêt pour dettes.

Ordonne en outre que le présent Jugement sera exécutoire par provision non obstant apposition ou appel.

Zitblad nr. 112. (Zitting van 28 augustus 1869).

Séance ordinaire et publique du vingt huit Août 1869 présent MM. Le Beque, président, Renard Juge, Bove-Waterloos Inge, suppléant, Mommens, commiss.-Greffier.

Vu le proces verbal de l'assemblée des créaniers a la faillite de Maximilien Van Peteghem, ci-devant facteur et marchand d'orgues demeurant à Gand, le dit procès verbal en date dix huit août 1800 soixante neuf enrégistré.

Vu les articles 533, 534 et 535 de la loi du 18 avril 1851. Attendu qu'il résulte des faits et circonstances qui ont amené la faillite du prénommé Maximilien Van Peteghem, que celui-ci peut être admis au bénéfice de l'exécutabilité.

Attendu Monsieur le Juge commissaire a la faillite en son rapport.

Le tribunal déclare que les opérations de la faillite du dite Maximilien Van Peteghem sont closes dit pour droit qu'il est exécutable, que partant les créaniers rentrent dans l'exercice de leurs actions individuelles sur les biens du failli.

INTERNATIONAAL ORGELCONCOURS TE GDANSK (Danzig) POLEN

van 20 - 26 SEPTEMBER 1995

op

HISTORISCHE ORGELS

in Gdansk en Oliva

Prijzen ten bedrage van 250.000 B.F.

Aan de deelnemers wordt gratis verblijf gegeven.

Inlichtingen : Jan Janca, Collegiumsgasse 5, D-72070 Tübingen.
Concours secretariaat : Philharmonia Baltycka, Al. Zwyciestwa 15,
PL 80-219 Gdansk.

Mededelingen

Prof. Dr. Adriaan Casper Honders 6 juni 1923 - 8 oktober 1994

Deze eminente geleerde die zoveel gedaan heeft voor de liturgie en de kerkmuziek, is na een kortstondige ziekte overleden. Hij, die zelf een bekwaam organist en musicoloog was, leerde ons meekijken «Over Bachs Schouder» (Uitg. J. Niemeyer-Groningen 1986). Bachs «Orgelbüchlein» wist hij in een nieuw perspectief te plaatsen in een uitgave van het Nederlands Instituut voor kerkmuziek. Ditzelfde instituut eerde Casper Honders naar aanleiding van zijn 70ste verjaardag op 6 juni 1993, met een feestelijke publicatie «Arts et Musica in Liturgia».
(Al deze werken werden in «Orgelkunst» besproken).

Ernst Leeftang overleden

Op 28 augustus 1994 overleed in Apeldoorn onverwachts de Nederlandse orgelbouwer Ernestinus Hubertus Leeftang. Hij is geboren op 4 oktober 1906 en werd 87 jaar oud. Reeds in 1937 bouwde hij zijn eerste mechanisch sleepladen-orgel. De firma Leeftang bouwde geleidelijk een gedegen reputatie op als restaurateur en als bouwer van nieuwe instrumenten, meestal in wat wij noemen, neo-barokke stijl. Zijn bedrijf, sedert meerdere jaren geleid door Jan Keijser, gaat nu over naar de firma Gebr. Reil te Heerde.

«L'Improvisation dans tous ses éclats», Lyon 4-6 maart 1994

Het Cavaillé-Coll-orgel dat in 1878 geplaatst werd in het Trocadéro-paleis te Parijs, heeft een rijke en bewogen geschiedenis. De inspelings ervan groeide uit tot een groots organistenfeest met de medewerking van Cesar Franck, Camille Saint-Saëns, Charles-Marie Widor en Alexandre Guilmant. Marcel Dupré schrijft in zijn «Mémoires» het volgende verhaal van Charles-Marie Widor : «Un matin, Aristide Cavaillé-Coll surgit chez moi : «Venez vite, Liszt doit essayer l'orgue du Trocadéro et vous jouerez ensuite pour lui afin qu'il puisse entendre l'instrument dans la salle. Puis nous déjeunerons ensemble».

In 1939 demonteerde Victor Gonzalez dit instrument en herbouwde het in Palais de Chaillot, waar ik het nog beluisterd heb. Zoals gebruikelijk, zeker in die tijd, werd het Cavaillé-Coll-orgel grondig aangepakt en gewijzigd in neo-klassieke stijl met o.m. het toevoegen van veertien nieuwe registers.

In 1976 verhuisde het pijpenmateriaal naar het Auditorium van Lyon, waar de 7.000 pijpen verdeeld over 82 registers, vier klavieren en pedaal, vandaag terug klinken.

Tijdens het week-end van 4, 5 en 6 maart wordt de improvisatiekunst in al haar schittering ontwikkeld tijdens een lezing door Jean Legoupil : «Introduction à l'art de l'improvisation», een improvisatie-recital door Pierre Pincemaille ter nagedachtenis van Pierre Cochereau, naar aanleiding van de elfde verjaardag van zijn overlijden, een «Rencontre-démonstration» door de orgelstudenten van Jean Boyer, verbonden aan het «Conservatoire National Supérieur» te Lyon. Tot slot wordt «Cinéma et orgue» ontwikkeld aan de hand van de film «L'Aurore» van F.W. Wurnau (1924) met improvisaties door Thierry Mechler.

Inlichtingen : Auditorium de Lyon. 149, Rue Garibaldi, LYON 3E France.

4de Orgelacademie Kloster Steinfeld/Eifel, 19-25-maart 1995

Van 19 tot 25 maart heeft in het «kloster Steinfeld» een cursus plaats, gewijd aan het orgelspel, met speciale aandacht voor de wisselwerking tussen het fysieke bewustzijn en de expressieve beheersing van de orgelklank. Tevens wordt op het historisch «König-orgel» in de mooie basiliek geïmproviseerd.

Inlichtingen : Winfried Berger, Vosshaar 18, D-48291 Telgte-Westbevern.

«Byrd und die Wurzeln» 18-20 april '95 Deubach bei Augsburg

Roland Götz is de gangmaker van Studio XVII Augsburg die voortdurend aan de weg timmert. «Byrd und die Wurzeln» is het thema van het orgelseminarie gegeven door R. Götz op 18 - 20 april '95.

Inlichtingen : Studio XVII Augsburg, Am Mühlängen 16, D-8901 Deubach bei Augsburg.

Ile Internationaal Orgelconcours André Marchal, 20-22 april '95.

De prijs André Marchal met een interpretatie- en een improvisatieconcours wordt om de twee jaar georganiseerd in de kerk «Saint-Martin» te Biarritz op het Danion-Gonzalez-orgel van 1973, geconcipeerd door André Marchal.

Het interpretatieconcours is gebaseerd op verplichte werken van Bach, Daquin, Mendelssohn, Franck, Langlais, Vierne en Tournemire. De eerst geklasseerden van elk concours ontvangen 20.000 Franse fr.

Jury : Marie-Claire Alain, Marie-Bernadette Dufourcet-Hakim, David Sanger, André Paganel, Ludger Lohmann.

Inlichtingen : «Concours international d'orgue «Prix André Marchal» 22, avenue Victor Hugo - F - 64200 BIARRITZ.

Internationaal Bach concours Haarlem 1-4 juli 1995

Ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van de stad Haarlem organiseert de Stichting Internationaal Orgelconcours Haarlem een éénmalig BACH-interpretatieconcours. Dit concours zal plaats vinden van 1 - 4 juli 1995 op het befaamde Müller-orgel in de grote of St.-Bavokerk.

De jury bestaat uit : Guy Bovet, Piet Kee, Ewald Kooiman, Gustav Leonhardt en Ludger Lohmann. De winnaar ontvangt de «Grote Bachprijs Haarlem», bestaande uit een geldbedrag van 15.000 Gld., alsmede uitnodigingen voor een recital op het Bavo-orgel en op enkele andere representatieve orgels.

Inlichtingen : Stichting Internationaal Orgelconcours, Postbus 3333, 2001 DH Haarlem - Nederland.

3de Europees Orgelconcours Ljubljana 1-8 juli 1995

Ljubljana, de hoofdstad van Slovenië heeft een mooie concertzaal - de Cankarjev Dom - met een nieuw Schuke-orgel (1982) met vier klavieren. Hier heeft voor de derde maal een tweejaarlijks Europees orgelconcours plaats onder de auspiciën van de Europese Unie van Muziekconcours voor de jeugd, de E.M.C.Y.

Dit concours richt zich tot twee categorieën, de eerste, jonger dan 19 jaar, de tweede jonger dan 25 jaar. Per land worden twee deelnemers uitgenodigd. Er zijn plicht- en keuzewerken gevraagd. De beoordeling is op anonieme basis.

Inlichtingen : Cankarjev Dom, Cultural & Congress Centre Ljubljana, Presernova 10, Ljubljana, Slovenija.

Bach-akademie - Porrentruy 3-12 juli 1995

De Bach-akademie te Porrentruy in Zwitserland, geleid door Michael Radulescu, is geconcentreerd op twee thema's : de orgelwerken en de cantaten. De orgelcursussen worden gegeven op het Ahrend-orgel, copie van een orgel van Gottfried Silbermann. De analyse en vertolking van de cantaten zal verhelderend werken voor het inzicht in de orgelwerken. Inlichtingen : Fondation «Pro Musica», Case postale 290, CH - 2900 Porrentruy (Suisse).

FFAO - Provence 9-14 juli '95 - 12me Congres

Na de congressen te Parijs in '93 en in Romaans Zwitserland in '94 houdt de «Fédération Francophone» in de «Provence - Côte d'Azur» van 9 tot 14 juli '95 haar 12de congres. Vele merkwaardige historische orgels uit de regio worden bespeeld door een pleiade van schitterende Franse organisten. Pierre Cochereau krijgt speciale aandacht.

Inlichtingen : Michelle Guéritey - Secrétariat Général de la FFAO 35, quai Gailleton -69002 Lyon - France.

Int. Orgelconservatorium - 30-7 - 13-8-95 Sti.-Antoine L'Abbaye, Fr.

Van 30 juli tot 13 augustus '95 heeft het achtste conservatoriumprogramma van de internationale zomercursus in Saint-Antoine L'Abbaye (Isère) Frankrijk plaats. Het is gesitueerd in een idyllisch middeleeuws stadje van 900 inwoners met een ruime abdij. Gedurende twee weken worden 45 uren cursus gegeven door André Isoir : Franse muziek en improvisatie in Franse stijl, Nigel Allcoat : Engelse muziek en improvisatie in de meest diverse vormen en stijlen, en Ewald Kooiman : werk van J.S. Bach.

Inlichtingen : Nigel Allcoat, Director I.S.O.C., 6 Aston Lane, Burbage, Hinckley, Leicestershire, LE 10 2EN, U.K.

Int. Concours Orgel improvisatie Knokke 18-19 augustus '95

Te Knokke-Heist wordt op 18 en 19 augustus een «European Organ Improvisation 1995» feest georganiseerd met een internationaal improvisatieconcours. Het programma omvat een voorselectie en een finale-proef. De pré-selectie vereist een improvisatie op een gregoriaans thema (max. 6 min.) en een vrije improvisatie over een opgegeven thema (max. 6 min.). De finale omvat twee improvisaties van max. 10 minuten over een opgegeven thema in de vorm van : een passacaglia en fuga of partita of een sonatevorm.

De juryleden zijn : Kamiel D'Hooghe (Voorzitter), Pierre Cogen (F), Lionel Rogg (Zw.), Jos van der Kooy (NI) en Willy Precker (D).

Inlichtingen : E.O.I. - Rudy Van der Cruyssen, Oude Hoekestraat 20, 8300 Knokke-Heist.

2de Int. Orgelconcours Gdansk (Polen) 20-26 september '95

Van 20 tot 26 september 1995 heeft op drie historische orgels in Gdansk (Danzig) en Oliva het 2de internationaal orgelconcours plaats. Het orgel van de voormalige Cisterciënzerabdij heeft het monumentale historische prospect van 1763/93 behouden met zijn bewegende trompetspelende engelen, draaiende zonnen en cimbels. Tijdens de communistische periode was er in Oliva om het uur een, o.m. door Russische toeristen, druk bezocht orgelconcert.

Werken van Sweetinck, Siefert, Buxtehude, Pacikiewicz, Reubke of Reger of Guilment en Messiaen zijn verplicht.

De leeftijdsgrens is 32 jaar. Er is gratis verblijf voorzien voor de deelnemers.

Inlichtingen : Jan Janca, Collegiumsgasse 5, D - 72070 Tübingen.

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

Jg. 42 Nr. 3 - 1994 : R. Janke & M. Zimmerman : *Neueste Forschungsergebnisse zum Orgelklang*, M. Rost : *Die Sauer-orgel zu Hermannstadt*.

CONNOISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour la Sauvegarde de l'Orgue Ancien.

25e Année 3, 4 - 1994 - N° 91/2 : D. Proust : W. Herschel et J. Snetzel, J.C. Tosi : *L'orgue Rabiny de St-Georges de Vesoul*, M. Baffert : *L'orgue Picart-Lépine de Brunoy*, P. Hardouin : *Facteurs flamands à Paris fin XVIe*.

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

Nr 1018 - 85th Y. - Sept. 94 : W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (1)* - Oct. 94 Nr 1019 : J. Horowitz : *Variations on «Von Himmel hoch» as an extension of the Goldberg Variations*, W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (2)* - Nov. 94 Nr 1020 : F. Bedford : *Richness and Variety of 20th century Clavichord Music*, W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (3)*.

EREDIENSTVAARDIG, Tweemaandelijks orgaan ten dienste van voorgangers en kerkmuzikanten.

Jg. 10, Nr 6 : *Registers jg. 1-10*.

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift tot Bevordering van Liturgische Muziek, uitgave van de Nederlandse St.-Gregoriusvereniging.

Jg. 118 Nr 4 - dec. 1994 : G. Sars : *Een baken in de studie van het Gregoriaans (A. Turco)*.

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne des Organistes.

26ste Jg. - Nr 104 - 1994/4 : J.P. Félix : *L'Orgue de St-Josse ten Node*, *L'Orgue du Collège N.-Dame de Beaulieu à Virton*, D. Thomas : *1e nouvel orgue de l'église de Murange*.

L'ORGUE, Revue trimestrielle publiée par l'Association des Amis de l'orgue.

N° 251 - juillet-août-sept. 1994 : Carolyn Jean Shuster : *Les orgues de théâtre d'Aristide Cavaillé-Coll et leur répertoire*.

ORGANIST EN EREDIENST, Maandblad van de Gereformeerde Organistenvereniging.

Nr 10 - 1994 : J. Siemons : *Over het Orgelbüchlein van J.S. Bach (1)*, Nr 11 - 1994 : M. Breij : *E. Gigout, 150 jaar geleden geboren*, J.H. Siemons : *O Mensch, bewein... BWV 622*. Nr 12 - 1994 : B. Wisgerhof : *Het gerestaureerde Adema/Philbert-orgel in de Mozes & Aaronkerk te Amsterdam*.

HET ORGEL, uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging.

90ste Jg. - Nr 10 - 1994 : R. Maliëpaard : *Innovatief componeren bij Böhm en zijn leerling Bach*, - Nr 11 - 1994 : E. Kooiman : *Literatuur over Bach : een subjectieve keuze*, - Nr 12 - 1994 : J. Hage : *De orgelmuziek van J. Welmens, M. Lindley : Enige herziene neobarok-stemmingen*.

LA TRIBUNE DE L'ORGUE, Revue Suisse Romande.

46ste Jg. - Nr 4 - 1994 : E. Baechtold : *La régression et l'accouplement dans les œuvres pour orgue de C. Franck*, M. Bernard : *La réforme de la musique liturgique en Italie au 19e S. et ses conséquences sur l'orgue*.

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

Jg. 42 Nr. 3 - 1994 : R. Janke & M. Zimmerman : *Neueste Forschungsergebnisse zum Orgelklang*, M. Rost : *Die Sauer-orgel zu Hermannstadt*.

CONNOISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour la Sauvegarde de l'Orgue Ancien.

25e Année 3 4 - 1994 - N° 91/2 : D. Proust : W. Herschel et J. Snetzel, J.C. Tosi : *L'orgue Rabiny de St.-Georges de Vesoul*, M. Baffert : *L'orgue Picart-Lépine de Brunoy*, P. Hardouin : *Facteurs flamands à Paris fin XVIIe*.

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

Nr 1018 - 85th Y. - Sept. 94 : W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (1)* - Oct. 94 Nr 1019 : J. Horowitz : *Variations on «Von Himmel hoch» as an extension of the Goldberg Variations*, W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (2)* - Nov. 94 Nr 1020 : F. Bedford : *Richness and Variety of 20th century Clavichord Music*, W.H. Bates : *An Index to the Organ- & Harmonium Works of F. Liszt (3)*.

EREDIENSTVAAARDIG, Tweemaandelijks orgaan ten dienste van voorgangers en kerkmuzikanten.

Jg. 10, Nr 6 : *Registers jg. 1-10*.

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift tot Bevordering van Liturgische Muziek, uitgave van de Nederlandse St.-Gregoriusvereniging.

Jg. 118 Nr 4 - dec. 1994 : G. Sars : *Een baken in de studie van het Gregoriaans (A. Turco)*.

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne des Organistes.

26ste Jg. - Nr 104 - 1994/4 : J.P. Félix : *L'Orgue de St.-Josse ten Node*, *L'Orgue du Collège N.-Dame de Beaulieu à Virton*, D. Thomas : *1e nouvel orgue de l'église de Murange*.

L'ORGUE, Revue trimestrielle publiée par l'Association des Amis de l'orgue.

N° 231 - juillet-août-sept. 1994 : Carolyn Jean Shuster : *Les orgues de théâtre d'Aristide Cavallé-Coll et leur répertoire*.

ORGANIST EN EREDIENST, Maandblad van de Gereformeerde Organistenvereniging.

Nr 10 - 1994 : J. Siemons : *Over het Orgelbüchlein van J.S. Bach (1)*, Nr 11 - 1994 : M. Breij : *E. Gigout, 150 jaar geleden geboren*, J.H. Siemons : *O Mensch, bewein... BWV 622*, Nr 12 - 1994 : B. Wisgerhof : *Het gerestaureerde Adema/Philbert-orgel in de Mozes & Aaronkerk te Amsterdam*.

HET ORGEL, uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging.

90ste Jg. - Nr 10 - 1994 : R. Maliepaard : *Innovatief componeren bij Böhm en zijn leerling Bach*, - Nr 11 - 1994 : E. Kooiman : *Literatuur over Bach : een subjectieve keuze*, - Nr 12 - 1994 : J. Hage : *De orgelmuziek van J. Welmens, M. Lindley : Enige herziene neobarok-stemmingen*.

LA TRIBUNE DE L'ORGUE, Revue Suisse Romande.

46ste Jg. - Nr 4 - 1994 : E. Baechtold : *La réregistrement et l'accouplement dans les œuvres pour orgue de C. Franck*, M. Bernard : *La réforme de la musique liturgique en Italie au 19e S. et ses conséquences sur l'orgue*.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen - Asse